

Role probační a mediační služby při naplňování cílů restorativní justice

Věra Mutlová

Bakalářská práce
2013



Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií


INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Věra MUTLOVÁ**
Osobní číslo: **H108197**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Role Probační a mediační služby v rámci naplňování
cílů restorativní justice**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na restorativní justici - nové přístupy k problematice trestné činnosti,
- na probační a mediační službu a její úlohu v trestním řízení,
- na sociální práci při výkonu odborných činností probační a mediační služby.

Součástí práce bude drobný výzkum zaměřený na efektivnost odborných činností probační a mediační služby při sociální práci s klienty.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Doubravová, D., Ouředníčková, L., Štern, P., Urban, L. Příručka pro probaci a mediaci. Praha: SPJ, 2001.

Ščerba, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011.

Větrovec, V., Nedorost, L., Sovák, Z., Adamcová, Z. Zákon o mediaci a probaci-komentář. Praha: Eurolex Bohemia, 2002.

Zehr, H. Úvod do restorativní justice. Praha: SPJ, 2003.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

PaedDr. Jaroslava Auerová

Probační a mediační služba ČR, středisko Třebíč

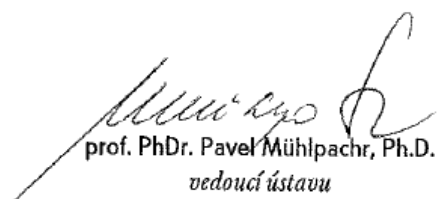
Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012


prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu




PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

.....
VĚRA HUTLOVÁ
.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně
2.4.2013
.....

.....
Mudr.
.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené zájemcem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vázného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se pokouší objasnit podíl probační a mediační služby v procesu uplatňování principů restorativní justice do trestní praxe. První kapitola je věnována restorativní justici a jejím přednostem oproti justici retributivní. V následující kapitole je podán přehled alternativních opatření, která v současné době nabízí české trestní právo. Další část práce je věnována Probační a mediační službě, její historii, organizaci, cílům a principům činnosti. Závěrečná kapitola se zabývá jednotlivými odbornými agendami činnosti Probační a mediační služby, jejichž prostřednictvím pracovníci Probační a mediační služby uvádějí principy restorativní justice do života. V praktické části je na konkrétních případech z praxe představena práce Probační a mediační služby.

Klíčová slova:

Restorativní justice, retributivní justice, alternativní tresty, alternativy k potrestání, odklony, probační a mediační služba, mediacce, probace, parole.

ABSTRACT

Bachelor thesis attempts to explain the portion of Probation and Mediation Service in the process of applying the principles of restorative justice (also called reparative justice) in criminal practice. The first chapter is aimed to restorative justice and its advantages compared to retributive justice. The next chapter is an overview of alternative measures, which are currently included in the Czech Criminal Law. Next part is aimed to the Probation and Mediation Service, its history, organization, goals and principles. The final chapter deals with particular professional agendas of Probation and Mediation Service, through which Probation and Mediation Service workers use principles of restorative justice in practice. Practical part is focused on introduction of Probation and Mediation Service in specific practical cases.

Keywords:

Restorative justice, retributive justice, alternative sentences, alternative forms of punishment, diversions, Probation and Mediation Service, mediation, probation, parole.

„Trest na svobodě slibuje lepší výsledky v procesu změny chování pachatelů, kterou veřejnost nejen očekává, ale i vyžaduje.“

Národní poradní komise pro cíle a normy trestní spravedlnosti, 1973

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi poskytli rady a pomohli mi při psaní této bakalářské práce.

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce PaedDr. et Mgr. Jaroslavě Auerové za odborné vedení, rady, čas věnovaný konzultacím a především za nakažlivý životní optimismus.

Také bych chtěla poděkovat svému manželovi za trpělivost a toleranci při mém studiu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

| | |
|---|-----------|
| ÚVOD | 8 |
| I TEORETICKÁ ČÁST | 10 |
| 1 RESTORATIVNÍ A RETRIBUTIVNÍ JUSTICE | 11 |
| 1.1 HISTORICKÝ VÝVOJ RESTORATIVNÍ JUSTICE | 11 |
| 1.2 CÍLE A PRINCIPY RESTORATIVNÍ JUSTICE | 12 |
| 2 ALTERNATIVNÍ OPATŘENÍ | 16 |
| 2.1 HMOTNĚ PRÁVNÍ ALTERNATIVNÍ OPATŘENÍ..... | 16 |
| 2.2 PROCESNĚ PRÁVNÍ ALTERNATIVNÍ OPATŘENÍ | 17 |
| 3 PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA | 20 |
| 3.1 HISTORICKÝ VÝVOJ | 20 |
| 3.2 ORGANIZAČNÍ STRUKTURA PMS..... | 21 |
| 3.3 CÍLE A POSLÁNÍ PMS | 22 |
| 4 ODBORNÉ AGENDY PMS | 25 |
| 4.1 MEDIACE A JINÉ ČINNOSTI SMĚŘUJÍCÍ K UROVNÁNÍ KONFLIKTU | 25 |
| 4.2 PROBACE..... | 29 |
| 4.3 TREST OBECNĚ PROSPĚŠNÝCH PRACÍ..... | 32 |
| 4.4 TREST DOMÁCÍHO VĚZENÍ | 34 |
| 4.5 TREST ZÁKAZ VSTUPU NA SPORTOVNÍ, KULTURNÍ A JINÉ SPOLEČENSKÉ AKCE..... | 37 |
| 4.6 PAROLE – PŘÍPRAVA PODKLADŮ PRO ROZHODNUTÍ SOUDU O PODMÍNĚNÉM PROPUSTĚNÍ Z VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY | 39 |
| 4.7 MLADISTVÍ A DĚTI MLADŠÍ NEŽ 15 LET | 40 |
| 4.8 OBĚTI TRESTNÉHO ČINU | 41 |
| II PRAKTICKÁ ČÁST | 44 |
| 5 PRAKTICKÁ ČÁST – PŘÍPADY Z PRAXE | 45 |
| 5.1 METODICKÁ STRÁNKA | 45 |
| 5.2 PŘÍPADOVÉ STUDIE..... | 46 |
| 5.3 VZTAH STUDOVANÉHO OBORU KE ZVOLENÉMU TÉMATU | 55 |
| ZÁVĚR | 57 |
| SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY | 59 |
| SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK | 64 |

ÚVOD

Jedním z mnoha opravdu závažných problémů současné české společnosti je problematika trestní justice. Česká republika totiž patří v rámci Evropské unie mezi země s největším počtem osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody. Do tohoto dlouhodobě nepříznivého stavu dočasně zasáhla amnestie prezidenta republiky, vyhlášená na začátku roku 2013, nicméně její efekt bude pravděpodobně pouze krátkodobý.

Je známo, že v našich věznicích na konci roku 2012 vykonávalo trest odnětí svobody více než 23 000 osob, přičemž počet odsouzených osob, které se nástupu výkonu trestu z nejrůznějších důvodů vyhýbaly, se pohyboval kolem 5 000.

Ve Zprávě o stavu lidských práv v ČR se konstatuje, že problém přeplněnosti věznic, který by nastal v případě, že by do výkonu trestu nastoupilo i oněch zmíněných 5000 osob, by mohl dosáhnout nezvladatelných rozměrů¹.

Kapacity vězeňských zařízení jsou přeplněny. Tato skutečnost je obecně známá. Ve vězení velmi často končí i pachatelé zcela bagatelní kriminality, stejně jako lidé, kteří se v důsledku svízelných životních situací stali obětí nejrůznějších lichvářů. Nesmíme ovšem zapomínat ani na ekonomickou stránku nastíněného problému. Uvědomíme-li si, že náklady na jednoho vězně představují na den pobytu ve věznici částku, která se pohybuje v rozmezí od 500 do 1 300 Kč (podle toho o jakou věznici se jedná, počtu uvězněných a zaměstnanců, stejně jako existenci specializovaných či nemocničních oddělení), je zcela zřejmé, že pro státní rozpočet představují náklady na zajištění fungování věznic obrovskou zátěž. Nereálné jsou i hlasy volající po rozšiřování počtu věznic, vždyť již dnes v České republice existuje 10 vazebních věznic a 26 věznic.

Ke zmíněným problémům souvisejícím s přeplněností věznic a náklady na jejich fungování je však nutno přidat další a neméně důležitý problém. Tímto problémem je působení pobytu ve vězení na pachatele. Uvězněním je každý pachatel vytržen ze svého sociálního prostředí. U odsouzených pak může během pobytu ve vězení dojít, a velmi často také skutečně

¹ Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2009, vydal Úřad vlády ČR, sekretariát rady vlády ČR pro lidská práva, s. 44.

dochází k narušení jejich sociálních vztahů, především rodinných, a velice často také vztahů pracovních. Uvězněním pachatel zpravidla přichází o práci, čímž se velmi výrazně oslabuje jeho schopnost nahradit škodu, kterou poškozenému trestným činem způsobil. Dalším negativním faktorem je pak samotný pobyt osoby v závadném prostředí věznice. Ve vězení tráví společně čas jak ti, kteří jsou zde poprvé, tak ti, jejichž kriminální minulost bývá mnohdy velice pestrá. Je tedy zcela běžné, že i ti „méně zkušenější“ se za svého pobytu mnohému „přiučí“. Zanedbat ovšem nelze ani hrozící stigmatizaci pachatele. Již po samotném odsouzení je na pachatele všeobecně nahlíženo jako na „kriminálního“, což se přirozeně násobí nepodmíněným odsouzením.

Jako jedno z možných řešení problému přeplněných věznic a s tím velmi úzce souvisejícím neúměrným zatížením soudů, spatřuji důsledné využívání principů restorativní justice v trestní praxi. Je to právě koncept restorativní justice, z něž vychází celá, velmi široká, problematika alternativních trestů a také alternativního řešení trestních věcí. S problematikou uplatňování restorativní justice v praxi, pak velmi úzce souvisí činnosti Probační a mediační služby ČR (dále jen PMS), bez níž by principy a cíle restorativní justice nebylo v praxi vůbec možno uplatňovat.

Téma práce jsem zvolila i vzhledem k tomu, že problematika restorativní justice a činnost PMS není stále příliš mezi laickou veřejností v povědomí a některými orgány činnými v trestním řízení není v praxi dostatečně využívána.

Cílem mé bakalářské práce je podání přehledu o problematice související s restorativní justicí, o možnostech alternativního řešení trestních věcí. Těžištěm práce je představení probační a mediační služby, její role v trestním řízení a její činnost v jednotlivých odborných agendách.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RESTORATIVNÍ A RETRIBUTIVNÍ JUSTICE

Pro pochopení rolí PMS je nutné ukázat stručný historický vývoj restorativní justice, základní odlišnosti od tradiční retributivní justice a seznámit s cíli a principy restorativní justice.

1.1 Historický vývoj restorativní justice

V nejstarších dobách byla reakce na způsobenou újmu, na utrpěné bezprávi ponechána zásadně v rukou poškozeného. Ten se v podstatě svépomocí mstil pachateli za to, co mu způsobil. Teprve na přelomu 11. a 12. století, kdy výrazně posílila moc státu, to byl právě stát, který si přisvojil právo jako jediný trestat pachatele. Vliv státu, jakási usurpace monopolu na trestání pachatelů byly příčinou, že dlouhá století ovládaly trestní řízení **principy retributivní justice**. Spáchání trestného činu bylo, podle principů retributivní justice, pokaždé chápáno jako porušení zákona, jako útok na stát, tedy konflikt pachatele se státem, s jeho mocí, do nějž se dostal právě tím, že spáchal trestný čin. Při tomto, retributivním chápání trestní justice bylo (a stále je) stěžejním problémem k dosažení nápravy dopadení a následné potrestání pachatele. Pouze prostřednictvím uloženého trestu a jeho následného výkonu by se mělo dojít, při uplatňování principů odsuzující justice, k nápravě sociálních vztahů, které byly trestným činem narušeny.² Jenže historický vývoj nám ukazuje, že to není právě ta neoptimálnější cesta. Skutečností totiž zůstává, že se v naší společnosti nedaří kriminalitu omezovat.

Situace v oblasti trestní justice je v současné době tak závažná, že se někdy dokonce hovoří o krizi trestu odnětí svobody³.

Zpráva Vlády ČR o Stavu lidských práv v ČR rovněž konstatuje, že u zločinů je u nás vedeno standardní trestní řízení, zatímco u přečinů by měly převažovat jednodušší formy řízení, odklony a alternativní řešení, včetně co nejširšího uplatňování prostředků probace a mediace⁴.

² ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: SPJ, 2003, s. 4.

³ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s. 19.

⁴ Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2009, vydal Úřad vlády ČR, sekretariát rady vlády ČR pro lidská práva, s. 36.

Rostoucí problémy jsou tedy příčinou toho, že se od poloviny osmdesátých let minulého století začínají v praxi objevovat principy restorativní justice.

Samotné počátky této justice můžeme nalézt na severoamerickém kontinentu, konkrétně pak ve Spojených státech a v Kanadě. Postupně pak začaly tyto principy pronikat do právních systémů západní Evropy. Samotný princip restorativní justice pak vychází z premisy, že spácháním trestného činu došlo k narušení sociálního vztahu mezi pachatelem, jeho obětí a komunitou, v níž poškozený či pachatel žijí. Nelze ovšem nevidět, že principy restorativní justice nejsou v lidských dějinách vůbec ničím novým. Kořeny tohoto pojetí trestní justice můžeme hledat mezi původními obyvateli severoamerického kontinentu, Austrálie, či u původních obyvatel Nového Zélandu či jižní Afriky.

Do našeho právního řádu začaly pronikat principy restorativní justice teprve v polovině 90. let minulého století. Inspirací byla především odborná literatura a praxe zemí jako Kanada, Rakousko či Německo. Pod vlivem principů restorativní justice začínaly postupně pronikat do našich trestně právních kodexů tzv. odklony a vyvrcholením celého procesu infiltrace restorativních principů do našeho právního řádu pak bylo přijetí Zákona o probační a mediační službě.⁵

1.2 Cíle a principy restorativní justice

Restorativní justice, na rozdíl o justice retributivní, spatřuje ve spáchání trestného činu především konflikt, vidí jej jako narušení sociálního vztahu mezi pachatelem, poškozeným a komunitou. Z praxe je obecně známo, že retributivní justice jaksi „zapomíná“ na poškozeného, na jeho potřeby, nehledá odpověď na otázku, komu byla vlastně způsobena škoda a především odpověď na otázku jakým způsobem lze dosáhnout náhrady škody. Osobě poškozeného, stejně jako otázce náhrady škody se věnuje spíše jen okrajově, neboť se plně soustřeďuje na osobu pachatele a jeho potrestání. Je to právě restorativní justice, pro kterou jsou prioritní zájmy účastníků konfliktu, která usiluje o obnovení společenských vztahů, k jejichž narušení došlo právě spácháním trestného činu, je to restorativní justice, která se snaží o usmíření oběti a pachatele, usiluje o posílení práv poškozeného

⁵ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L. et al. *Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů)*. Praha: Portál, 2010, s. 31-33.

a v neposlední řadě hledá způsoby, kterak poškozenému usnadnit náhradu škody a odčinit příkoří, které mu bylo způsobeno trestným činem. V restorativní justici se uvedení věci do původního stavu odvíjí od osoby poškozeného, od oběti trestného činu, jejím cílem je prioritně urovnání konfliktu.⁶

Velmi jasně lze pochopit zásadní rozdíl mezi retributivní a restorativní justicí, srovnáme-li obě tyto koncepce. Klíčovými otázkami retributivní justice jsou tedy odpovědi na následující otázky:

1. *„Jak byl porušen zákon?*
2. *Kdo se daného trestného činu dopustil?*
3. *Jak má být pachatel trestného činu potrestán? “⁷*

Naproti tomu v případě restorativní justice jsou klíčovými následující otázky:

1. *„Komu vznikla škoda?*
2. *Jaké jsou potřeby osob, které trestný čin zasáhl?*
3. *Komu vznikají závazky a povinnosti? “⁸*

Základní principy restorativní justice shrnuje ve své práci Koncept restorativní justice Zdeněk Karabec následovně:

- *„Zločin nemá být chápán jako porušení společenského pořádku, ani jako překročení abstraktních právních a morálních norem, nýbrž jako škoda, která byla způsobena oběti a jako hrozba pro bezpečnost společnosti.*
- *Škodu, která je způsobena oběti je třeba chápat širěji, nejen jako škodu materiální, fyzickou, psychickou či ztrátu společenského postavení, ale také jako narušení sociálních vazeb, osobního i rodinného života.*
- *Reakce na spáchaný zločin by měla přispět ke snížení či odstranění této hrozby.*

⁶ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: SPJ, 2003, s. 12-14.

⁷ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: SPJ, 2003, s. 15.

⁸ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: SPJ, 2003, s. 15.

- *Hlavním účelem společenské reakce na spáchaný zločin nemá být potrestání pachatele, jeho převýchova či zastrašení, ale vytvoření takových podmínek, a by mohly být odstraněny následky trestné činnosti.*
- *Tendence ke zpřísnování trestní represe jsou kontraproduktivní, což platí především u mladistvých pachatelů.*
- *Pachatel se má aktivně podílet na odstranění následků trestného činu, na náhradě škody, přitom mu mají být zachována veškerá práva jako každému občanu.*
- *Nehodlá-li pachatel participovat na odstranění následků, pak je k tomu donucen státní mocí (soudem).*
- *Orgány činné v trestním řízení se mají v systému restorativní justice angažovat pouze tehdy, nevede-li vyjednávací postup mezi obětí a pachatelem k cíli, nebo tehdy, je-li spáchaný trestný čin tak závažný, že klasický trestní proces je nezbytný.*
- *Oběť trestného činu nemůže být nucena k vyjednávání s pachatelem o způsobu a rozsahu náhrady za způsobenou škodu.⁹*

Z toho, co jsme si doposud řekli o restorativní justici můžeme tedy dovést, že cílem restorativní justice je především pochopení a uznání viny ze strany samotného pachatele trestného činu. Právě pochopení a uvědomění si následků svého jednání je jedním ze stěžejních předpokladů pro jeho integraci do společnosti, stejně jako proto, aby trestnou činnost v budoucnu neopakoval. Za další, neméně důležité cíle restorativní justice je pak třeba považovat i participaci poškozeného, stejně jako snižování pravděpodobnosti páchaní další trestné činnosti.¹⁰

Je však třeba vidět, že restorativní justici nepředstavuje konkrétní program nebo návod k použití. Proto nelze považovat restorativní justici za mapu, nýbrž je možno ji vnímat jako určitý kompas ukazující směr. Stejně tak nelze v restorativní justici spatřovat nějaký všelék na řešení veškerých problémů, dokonce si nedělá ani ambice nahradit právní systém, který se řídí principy justice retributivní.¹¹

⁹ KARABEC, Z. *Koncept restorativní justice*. In: *Restorativní justice*. Sborník příspěvků a dokumentů. Ed. Z. Karabec. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2003, s. 9.

¹⁰ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s. 24.

¹¹ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: SPJ, 2003, s. 8-9.

Je třeba si uvědomit, že restorativní justice je v permanentním vývoji. Z tohoto pohledu musíme restorativní justici hodnotit i ve vztahu k principům justice retributivní. Nelze v žádném případě stavět oba tyto principy do protikladu. Zůstává skutečností, že jak principy retributivní, tak i principy restorativní justice shodně považují trestný čin za určité vybočení z rovnovážného stavu, každý z obou těchto principů však nabízí zcela odlišné cesty k obnovení narušeného sociálního vztahu. Retributivní justice nabízí pouze trest, zatímco restorativní justice se snaží o odstranění škodlivého vztahu, o odstranění vzniklé újmy. Je třeba si uvědomit, že v některých případech nebude v praxi možno vůbec restorativní principy použít (pachatel se ke spáchání trestného činu nedozná, odmítá nést následky, apod.). V těchto případech pak bude třeba využívat principů tradiční justice. Koncept restorativní justice se v žádném případě nevyvíjí jako konkurenční tradičnímu systému odplatné justice. Oba přístupy se tedy vzájemně prolínají a doplňují.¹²

Dílčí závěr:

Naplňování cílů restorativní justice v praxi naší trestní spravedlnosti dokumentuje postupně se rozšiřující škála alternativ jak hmotně právních tak procesně právních. Významným prvkem je i její zaměření na práva poškozeného (oběti) a ošetření jeho potřeb. V neposlední řadě je třeba připomenout, že důsledné využívání restorativních postupů vede k odbřemenění soudů v rozhodování o méně závažných věcech, které lze vyřešit např. již v přípravném řízení rozhodnutím státního zástupce na základě zprostředkované dohody mezi obviněným a poškozeným.

¹² ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L. et al. *Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů)*. Praha:Portál, 2010, s. 35.

2 ALTERNATIVNÍ OPATŘENÍ

Alternativní řešení trestních věcí, které nabízí české trestní právo, jsou velmi různorodá, avšak vždy směřují k dosažení totožného cíle. Tím je trestní spravedlnost, čímž zásadním způsobem přispívají k naplnění restorativního pojetí trestní justice.¹³ Alternativní opatření lze například strukturovat podle toho, kde je obsažena jejich úprava, zda v trestním právu hmotném nebo v trestním právu procesním.¹⁴

2.1 Hmotně právní alternativní opatření

V rámci trestního práva hmotného lze členit alternativní opatření na alternativní tresty, alternativy k potrestání a alternativy k výkonu uloženého trestu.

Hovoříme-li o alternativních trestech, musíme si uvědomit, že jde o tresty, jejichž hlavním účelem je nahrazení nepodmíněného trestu odnětí svobody. Právě tyto alternativní tresty jsou označovány za základní nástroj restorativní justice. Protože jde o tresty, které nejsou spojeny s výkonem trestu odnětí svobody a pachatelé je vykonávají na svobodě, bývají označovány jako tresty vykonávané ve společenství.¹⁵

Podle trestního zákoníku, dnes mohou soudy ukládat následující alternativní tresty:

1. Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody
2. Podmíněné odsouzení s dohledem
3. Domácí vězení
4. Obecně prospěšné práce
5. Peněžitý trest
6. Zákaz činnosti
7. Zákaz pobytu
8. Trest vyhoštění
9. Propadnutí majetku
10. Propadnutí věci
11. Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

¹³ VĚTROVEC, V., NEDOROST, L. et al. *Zákon o mediaci a probaci-komentář*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 53.

¹⁴ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s. 30.

¹⁵ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s. 21.

12. Peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu (pouze v případě řízení dle ZSVM).¹⁶

Další kategorií hmotněprávních alternativních opatření jsou alternativy k potrestání. Tyto případy nastávají tehdy, když soud uzná pachatele vinným z trestného činu, avšak neuloží trest. Trestní zákoník zná dva případy. Jde konkrétně o:

1. Upuštění od potrestání (§ 46-47 tr. z.)
2. Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem (§48 tr. z.).¹⁷

Třetí oblastí hmotně právních alternativních opatření jsou alternativy k výkonu uloženého trestu. Ty umožňují podmíněně upustit od výkonu zbytku uloženého trestu. Jedná se o podmíněné propuštění odsouzeného z trestu odnětí svobody a podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti nebo trestu zákazu pobytu. Při rozhodování o podmíněném upuštění je stanovena zkušební doba, u podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody může být nad odsouzeným vysloven také (probační) dohled nebo mu mohou být uložena další omezení a povinnosti.¹⁸

2.2 Procesně právní alternativní opatření

Procesní alternativní opatření, tzv. odklony, jsou v našem trestním právu nejmladším institutem. Účelem těchto odklonů je zejména možnost účinnějšího řešení určitého typu kriminality uplatněním jiných prostředků a postupů vůči některým pachatelům. Tento postup umožňuje rychlejší, jednodušší a efektivnější reakci na trestný čin pachatele, stejně jako výrazné posílení práv poškozeného a zejména výrazné odbřemenění soudů. Soudům je tímto dán prostor pro řešení závažnější kriminality.¹⁹

Za velice přínosnou osobně považuji především skutečnost, že využívání odklonů přináší i značné výhody pro poškozené, především pak v uspokojení jejich práv na náhradu vzniklé

¹⁶ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vyd. Praha: LEGES, 2009., s. 79-80.

¹⁷ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s. 30-32.

¹⁸ DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et al. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha:SPJ, 2001, s. B3.

¹⁹ ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní zákoník I – Komentář*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009, s. 624.

škody. Právě s uplatňováním odklonů bývá v praxi nejčastěji spojována mediace, takže i využívání odklonů je možno považovat za postup, který výrazně respektuje principy restorativní justice. Při užívání odklonů dochází k zastavení trestného stíhání, skutečností ovšem zůstává, že pachatel je přesto určitým způsobem sankcionován, byť je to pokaždé s jeho souhlasem. Odklon je také způsob, jak se ve vhodných případech vyhnout stigmatizaci, která vyplývá z průběhu trestního řízení. Odklony lze rovněž chápat jako opatření, která bývají v praxi využívána v případech méně narušených pachatelů, u nichž podpora a pomoc poskytovaná pracovníky PMS může nahradit standardní sankci.²⁰

Mezi alternativní procesní opatření, která jsou v praxi využívána poměrně často a kterým se budu ve své práci blíže věnovat, patří především podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání.

Tím prvním je podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307-308 tr. ř.), které bylo vůbec prvním druhem odklonu v českém právním řádu. Tento odklon je založen na upuštění od trestního stíhání obviněného s tím, že obviněnému je stanovena zkušební doba, ve které lze na něj výchovně působit a kontrolovat, zda vede řádný život. Odklon lze aplikovat v řízení o přečinu, vždy pouze se souhlasem obviněného. Soud a v přípravném řízení státní zástupce může podmíněně zastavit trestní stíhání, pokud se obviněný dozná k činu, nahradí škodu nebo učiní opatření k náhradě škody a vzhledem k osobě obviněného a jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání považovat za dostačující. Pokud se pachatel ve zkušební době neosvědčí, v trestním stíhání se pokračuje.²¹

Druhý institut, nazvaný narovnání (§ 309-314 tr. ř.) je klasický mediační institut, jelikož mediace jako mimosoudní zprostředkování urovnání sporu mezi obviněným a pachatelem je základním předpokladem pro rozhodnutí o narovnání. Narovnání lze aplikovat u přečinu, pouze se souhlasem obviněného i poškozeného. Soud a v přípravném řízení státní zástupce rozhodnou o schválení narovnání a zastaví trestní stíhání, pokud obviněný prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, uhradí poškozenému škodu nebo učiní kroky k její

²⁰ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s. 43-44.

²¹ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s. 60-61.

náhradě, složí na účet peněžitou částku určenou státu na pomoc obětem trestné činnosti a považuje-li soud a v přípravném řízení státní zástupce takové vyřízení za dostačující, s ohledem na charakter spáchaného činu a k osobě obviněného.²²

Dalšími, méně frekventovanými, alternativními procesními opatřeními jsou dohoda o vině a trestu, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání (v případě zkráceného přípravného řízení) a odstoupení od trestního stíhání. Institut odstoupení od trestního stíhání se však užívá výhradně v řízení proti mladistvým pachatelům.²³

Dílčí závěr:

Alternativní řešení trestních věcí a jejich stručné představení jak v rámci hmotně právní tak procesně právní, které je obsahem této kapitoly, dokumentuje širokou škálu možností, které náš právní řád již obsahuje a jež dokumentuje naplňování restorativních principů v české trestní spravedlnosti. Jde o alternativy k trestu odnětí svobody, které odsouzenému umožňují trest vykonat na svobodě a nevystavovat jej tak sociálně patologickému prostředí vězeňské populace. Odsouzenému takto společnost dává šanci uvědomit si závažnost jeho jednání, ale současně i možnost odčinit škodu či újmu, kterou trestnou činností způsobil. V neposlední řadě i prokázat, že je schopen dále žít řádným životem.

²² ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s. 76-77.

²³ ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní zákoník I – Komentář*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009, s. 624.

3 PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA

Uplatňování alternativních opatření při sankciování trestné činnosti je v praxi determinováno některými aspekty, ať již sociální skladbou pachatelů nebo podmínkami, za nichž lze alternativní opatření ukládat a vykonávat. Úspěšnost a efektivnost výkonu těchto opatření jsou závislé na vybudování a bezvadném fungování systému justiční mediační a probační služby.²⁴

3.1 Historický vývoj

Současná Česká Probační a mediační služba má své kořeny v 60. letech minulého století, kdy se začaly objevovat trendy posilování sociálně – výchovných prvků při práci s pachateli trestných činů. Významným počinem byl vznik střediska postpenitenciární péče, které pracovalo v rámci projektu „*Výzkum faktorů recidivy*“ Toto středisko vzniklo v letech 1968 – 1971 ve spolupráci Národního výboru hl. města Prahy a výzkumného ústavu kriminologického, který fungoval při tehdejší Generální prokuratuře. Cílem tohoto projektu bylo ověření účinných metod při práci s tzv. nepřizpůsobivými občany. Tím byl odstartován proces zřizování profese sociálních kurátorů, přičemž těžištěm jejich práce byla orientace na pachatele trestné činnosti, především pak recidivisty. Dalším významným krokem bylo zřízení míst specialistů pro práci s delikventní mládeží, známých kurátorů pro mládež, kteří působili při tehdejších okresních národních výborech. Původním posláním jejich činnosti byla kontrola, postupně se však těžištěm jejich činnosti stala pomoc mladistvým, proti nimž bylo vedeno trestní stíhání. Nová místa sociálních pracovníků byla zřizována také ve vězeňském systému. Pozitivní proces byl zbrzděn po roce 1968, aby dalšího rozvoje dosáhl teprve po roce 1989. Vláda přijala v roce 1994 program prevence kriminality a svým usnesením č. 341 položila základy probační a mediační služby, když zřídila místa probačních úředníků na většině okresních a některých krajských soudech. Tyto funkce pak v praxi vykonávali většinou pracovníci odborného aparátu soudu, či vyšší soudní úředníci. Tito pracovníci se zaměřovali na administrativně technický výkon trestu obecně prospěšných prací, jakož i na kontrolu chování obviněných v institutech spojených

²⁴ ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní zákoník I – Komentář*. Praha Nakladatelství C. H. Beck, 2009, s. 622.

s uložením zkušební doby. Dalším významným mezikrokem bylo vytvoření systému kurátorů pro mladistvé pachatele.²⁵

Získané zkušenosti nakonec vedly k vydání zákona č. 257/2000 Sb. o probační a mediační službě. Tento velmi významný zákon nabyl účinnosti dnem 1. ledna 2001. Zřízení PMS bylo zcela logickým východiskem stavu, který v ČR v té době panoval. Do trestního řízení stále více pronikaly principy restorativní justice, zejména mediace a probace, a s tím související změny na poli trestní legislativy rozšiřující škálu trestů, které nebyly spojeny s uvězněním pachatele, např. novelou trestního řádu byl v roce 1993 zaveden institut podmíněného zastavení trestního stíhání. Principy restorativní justice tak představovaly zvláštní prvky sociální práce, kterou však nemohly v systému trestní justice vykonávat tradiční orgány činné v trestním řízení, neboť jejich prioritním posláním je zabývat se odhalováním a stíháním trestné činnosti. Proto musel vzniknout speciální orgán, jímž byla právě PMS. Ta se mohla plně rozvinout teprve poté, co byl přijat zmíněný zákon číslo 257/2000 Sb.²⁶

3.2 Organizační struktura PMS

Zákon o Probační a mediační službě upravuje především vlastní činnost PMS, včetně její organizace, postavení úředníků a asistentů, stejně jako problematiku státní správy PMS.

PMS plní úkoly v trestním řízení a vykonává činnosti vycházející z trestního zákoníku, trestního řádu a zákona o PMS. Probační a mediační služba je organizační složkou státu, která je podřízena Ministerstvu spravedlnosti. V čele PMS stojí ředitel, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. Sídlem ředitelství PMS je Praha a základními články pro výkon probačních a mediačních činností jsou jednotlivá samostatná střediska, která působí v sídlech okresních soudů, případně jim na roveň postavených soudů. Úkoly PMS v sídlech středisek plní v pracovním poměru zaměstnanci státu ve funkcích úředníků nebo asistentů. (V dalším textu práce budou obě kategorie označovány termínem pracovníci PMS). Práci

²⁵ DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L. et al. Příručka pro probaci a mediaci. Praha:SPJ, 2001, s. A2 1- 4.

²⁶ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s. 27.

jednotlivých středisek řídí vedoucí střediska. Tohoto jmenuje na návrh ředitele Probační a mediační služby ministr spravedlnosti po projednání s Radou pro probaci a mediaci.²⁷

3.3 Cíle a poslání PMS

Podle příručky pro probaci a mediaci je „posláním Probační a mediační služby přispívat k naplňování trestní spravedlnosti, především vytvářením podmínek pro uplatňování alternativních postupů v trestním řízení, zajištěním účinného výkonu alternativních trestů a nalezení účinné reakce na spáchaný trestný čin. Za tímto účelem provádí PMS probaci a mediaci, podílí se na řešení sporů mezi obviněnými a poškozenými a svými činnostmi o urovnání konfliktních stavů, obnovení respektu k právním normám v souvislosti s trestním řízením. Nedílnou součástí PMS je prevence a snižování rizik opakování trestné činnosti.“²⁸

Z této definice tedy vyplývají cíle PMS. Ty jsou ve své podstatě totožné s cíli restorativní justice jako takové. Jde především o integraci obviněného do společnosti, obnovení jeho sociálních vazeb a respektování právních norem společnosti. Druhým cílem je participace poškozeného, včetně jeho účasti v procesu vlastního odškodnění. Třetím cílem působení PMS je ochrana společnosti, ke které PMS veškerou svou činností významně přispívá.²⁹

Hovoříme-li o poslání PMS, nesmíme opomenout součinnost se státními orgány a dalšími institucemi. PMS je sice samostatnou složkou státu, nicméně bez velmi těsné součinnosti s celou řadou státních i nestátních organizací by její úspěšné fungování nebylo vůbec možné. V první řadě považují za nezbytné zmínit se o součinnosti s Policií ČR.

Součinnost s Policií ČR spočívá především ve vlastním výběru případů, které PMS následně řeší. S Policií ČR spolupracuje PMS dále v celé řadě oblastí, namátkou mohou zmínit kontrolu výkonu trestu domácího vězení, či trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Důležitá je rovněž součinnost při dohledové činnosti v rámci dohledu nad podmíněně propuštěným pachatelem. Ze strany Policie ČR je spolupráce s PMS zakotvena v interní právní normě. Tímto Metodickým pokynem jsou policejnímu orgánu uloženy konkrétní úkoly, například je povinností policejního orgánu informovat strany o činnosti PMS, informovat středisko PMS o porušení podmínek dohledu či porušení

²⁷ ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní zákoník I – Komentář*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009, s. 593-594.

²⁸ DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L. et al. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ, 2001, s. D1, 1-2.

²⁹ DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L. et al. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ, 2001, s. D1.

podmínek zkušební doby ze strany obviněného či odsouzeného, dále pak poskytovat PMS informace, jakož i poskytovat asistenci v případě oprávněných obav z ohrožení života nebo zdraví při návštěvě obviněného či odsouzeného v místě jeho bydliště.³⁰ Další, velmi významnou oblastí je součinnost PMS s Vězeňskou službou a Justiční stráží ČR v případech, kdy je obviněný ve vazbě, či odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody. Cílem této součinnosti je získání maxima informací o odsouzeném pro účely probace a mediace, zmínit se však lze i o získávání podkladů potřebných pro vydání Stanoviska PMS k žádosti o podmíněné propuštění odsouzeného. Pracovníci PMS mohou navštěvovat odsouzené ve vazbě zásadně bez souhlasu orgánů činných v trestním řízení.

Velice důležitá je součinnost PMS s orgány sociální péče, tedy se sociálními kurátory, kurátory pro mládež, pracovníky oddělení péče o děti a mládež, stejně jako s drogovými koordinátory, v úvahu přichází i spolupráce s registrovanými církevními a náboženskými společnostmi, charitativními organizacemi, zájmovými sdruženími občanů aj. Cílem této spolupráce je především vzájemné předávání informací a podkladů, které jsou nezbytné pro zpracování probačních zpráv. Aby činnost PMS mohla být co nejefektivnější, potřebují pracovníci PMS získat co nejvíce informací o osobě obviněného. Aby získali maximum potřebných informací, mohou se obracet na státní orgány a právnické osoby. Ty jsou jim povinny bez zbytečného odkladu vyhovět. V případě, že by nebylo žádosti PMS vyhověno, předá pracovník PMS věc soudci či státnímu zástupci k dalšímu projednání. Při výkonu trestu obecně prospěšných prací pak PMS spolupracuje s orgány obce a dalšími obecně prospěšnými institucemi, které zajišťují výkon tohoto trestu. Důležitá je rovněž spolupráce s Úřady práce a to především v případech, kdy se osoba musí podrobit výcviku pro získání vhodné práce. Při opětovném začleňování mladých lidí do společnosti nabývají stále většího významu resocializační programy. Velice významná, v případě stíhání mladistvých pachatelů, je rovněž spolupráce s kurátory, a to především při zjišťování osobních poměrů, které následně slouží pro potřeby zprávy před rozhodnutím soudu.³¹

³⁰ Metodický pokyn Ředitele Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR č. 3/2004, kterým se upravuje postup příslušníků Policie ČR v oblasti součinnosti a spolupráce s Probační a mediační službou ČR.

³¹ Žatecká, E. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Ostrava-Přívoz:KEY Publishing, 2007, s. 63- 64.

Dílčí závěr:

Vznik a vybudování PMS byl vyvolán společenskou potřebou vytvořit novou instituci v oblasti trestní politiky a reagovat tak na rostoucí pronikání prvků restorativní justice do našeho trestného zákonodárství. Probační a mediační služba, která začala působit před třinácti roky, tedy představuje novou instituci na úseku trestní politiky, která v sobě spojuje dvě oblasti. Tou první je sociální práce a tou druhou oblastí je pak oblast trestního práva.

PMS úzce spolupracuje s OČTŘ a připravuje podklady pro rozhodování státních zástupců a soudců. Podílí se na důstojné realizaci a kontrole alternativních trestů a opatření.

4 ODBORNÉ AGENDY PMS

Těžištěm práce PMS je probační a mediační činnost. Mimo těchto aktivit ovšem vykonává celou řadu dalších odborných činností, v jejichž rámci poskytuje obviněnému odborné vedení a pomoc, sleduje a kontroluje jeho chování, spolupracuje s rodinným a sociálním okolím, v němž obviněný žije. Smyslem těchto činností je, aby obviněný vedl v budoucnu řádný život.³²

Vzhledem ke značnému rozsahu odborných agend PMS bude v této bakalářské práci věnována pozornost problematice mediace, probace, trestům obecně prospěšných prací, domácího vězení a zákazů vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Ostatní agendy budou zmíněny pouze okrajově.

4.1 Mediace a jiné činnosti směřující k urovnání konfliktu

Za vůbec nejrozšířenější postup v rámci konceptu restorativní justice lze považovat zprostředkování osobního styku pachatele trestného činu s obětí, při němž se hledají způsoby jak řešit stav, který vznikl v důsledku spáchání trestného činu. Tento postup je označován jako mediace (z latinského *medius* - střední, ležící uprostřed, nestranný). Jako odborný směr existuje mediace od poloviny minulého století, nicméně v praxi byl užíván prakticky od nepaměti. Za kolébkou mediace jsou považovány Spojené státy americké. Do ČR začínají první prvky mediace pronikat na začátku 90. let minulého století. Mediace v trestně právní oblasti je v ČR upravena zákonem o PMS. PMS byly svěřeny významné kompetence také zákonem o soudnictví ve věcech mládeže.³³ Mediace je nevýhodnějším postupem, při kterém se poškozený (oběť trestného činu) může setkat s pachatelem, který mu způsobil škodu. Toto setkání se uskutečňuje v bezpečném prostředí a za účasti vyškoleného mediátora, jímž je úředník PMS. Při mediaci mají obě strany konfliktu možnost bezprostředně diskutovat o spáchaném trestném činu, stejně jako o jeho důsledcích.³⁴ Zákon o PMS hovoří o mediaci ve svém ustanovení § 2. odst. 2. Podle tohoto ustanovení se „mediací se pro účely tohoto zákona rozumí mimosoudní zprostředkování za

³² VĚTROVEC, V., NEDOROST, L. et.al. *Zákon o mediaci a probaci-komentář*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 12.

³³ KOVÁŘOVÁ, D. Mediace v současné a navrhované právní úpravě. *Státní zastupitelství 2011*, č. 9, s. 20.

³⁴ KARABEC, Z. Koncept restorativní justice. In: *Restorativní justice*. Sborník příspěvků a dokumentů. Ed. Z. Karabec. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2003, s. 11.

*účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.*³⁵

V praxi jsou mediační postupy pracovníky PMS realizovány nejčastěji v přípravném řízení, tedy ještě před rozhodnutím soudu o tom, zda je pachatel vinen či nikoli, přičemž závěry mediace mají, resp. mohou mít na výsledek trestního řízení bezprostřední vliv. Mediace však může být uplatněna i v průběhu výkonu trestu odnětí svobody.³⁶

Stěžejním činitelem celého procesu mediace je osobnost mediátora. Na jeho zkušenostech je úspěch mediace do značné míry odvislý. Mediátor musí tedy postupovat zcela nestranně a vyváženě, vždy musí respektovat zásadu presumpce nevinny. Mediátor musí co nejdetailněji zmapovat potřeby obou stran konfliktu, nezbytné je, aby si získal důvěru obou stran konfliktu, vždyť společné setkání může být pro obě strany konfliktu spojeno s nejrůznějšími obavami, proto je naopak nezbytné, aby i obě strany konfliktu měly důvěru ve schopnosti a absolutní nestrannost mediátora. Neméně důležité je, aby mediátor vytvořil prostředí, v němž bude zajištěna stejná pozornost potřebám obou stranám konfliktu. V průběhu setkání se nemůže stát, že mediátor ztratí kontrolu nad procesem mediace.³⁷

Celý proces mediace je zahajován výběrem vhodných případů. Zde jde o velmi důležitou činnost policejních orgánů, neboť oni jsou těmi, kteří se jako první dostávají do kontaktu s obviněným a poškozeným, a oni také disponují informacemi, které mají vztah ke spáchanému deliktu. Povinností policejních orgánů je informovat o nápadu vhodných případů středisko PMS. Pokud policejní orgán vyhodnotí případ jako vhodný k zapojení PMS, postoupí místně příslušnému středisku PMS kopii usnesení o zahájení trestního stíhání a kopie protokolů o výsleších obviněného a poškozeného.³⁸ Aby bylo možno zahájit proces mediace, je nezbytné, aby se obviněný ke spáchání trestného činu jednak doznal, ale také projevil ochotu napravit následky svého trestného jednání. Proto jsou nejvhodnějšími případy pro mediaci konflikty mezi sousedy, mezi známými, rodinnými příslušníky,

³⁵ Česko. Zákon č. 257 ze dne 14. 7. 2000 o Probační a mediační službě a o změně dalších zákonů (Zákon o Probační a mediační službě ve znění pozdějších předpisů). In *Sbírka zákonů České republiky*, 2000, částka 74, s. 3616-3621.

³⁶ ŽATECKÁ, E. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Ostrava-Přivoz:KEY Publishing, 2007, s. 34.

³⁷ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et. al. *Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů)*. Praha:Portál, 2010, s. 40-41.

³⁸ Metodický pokyn Ředitele Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR č. 3/2004, kterým se upravuje postup příslušníků Policie ČR v oblasti součinnosti a spolupráce s Probační a mediační službou ČR. Čl. 5.

častějšími účastníky mediace budou bezesporu dosud netrestaní pachatelé a také pachatelé z řad mladistvých. U nich je právě největší předpoklad, že setkání tváří v tvář bude mít hlubší výchovný dopad a tím se výrazně sníží riziko spáchání další trestné činnosti.³⁹

Po vytipování vhodného případu následuje individuální jednání mediátora se stranami konfliktu. Cílem této konzultace je zmapování potřeb a zájmů obou účastníků konfliktu. V rámci této fáze mediačního procesu je uskutečněna nabídka vlastního setkání obou stran konfliktu. Po individuální konzultaci s pachatelem následuje obdobná konzultace s poškozeným. Další a velmi důležitou fází je příprava vlastního setkání. Pečlivá příprava je nezbytnou podmínkou pro úspěch mediace. Obě strany konfliktu by měly být mediátorem seznámeny s tím, co mohou od společného setkání očekávat. Teprve poté bude následovat vlastní setkání. Přesto, že se toto setkání připravuje někdy velmi dlouho, jeho výsledek nemusí být, z nejrůznějších důvodů, jednoznačný. Při společném setkání by měl odeznít příběh spáchání trestného činu v podání obou stran sporu. Klíčovým problémem procesu mediace je omluva pachatele. Z tohoto setkání by měla vzejít dohoda o náhradě způsobené škody, pokud se na ní strany konfliktu v průběhu setkání dohodly. Další fází mediace je vyhotovení písemné zprávy o jejím průběhu. Tuto zprávu zpracuje mediátor pro potřeby státního zástupce a soudu. V závěru této zprávy obvykle mediátor doporučí státnímu zástupci další postup ve věci. Důležité je, že obsah zprávy je důvěrný a obsahuje pouze výsledek mediace.⁴⁰

Značná část případů, v nichž je uplatňována mediace končí rozhodnutím státního zástupce nebo soudce o podmíněném zastavení trestního stíhání podle § 307 tr. ř. nebo narovnáním podle § 309 tr. ř.

Okruh případů, u nichž může mediace probíhat, není v zákoně specifikován. Vzhledem k možnosti užití odklonů je mediace využívána zejména u přečinů. To ovšem nevylučuje, že by mediace nemohla být provedena u závažnějších případů. I když o ní v těchto případech nelze uvažovat jako o prostředku k přípravě odklonu, lze ji úspěšně využít při řešení otázky náhrady škody. Usmíření pachatele s obětí rovněž může sloužit jako

³⁹ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et al. Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů). Praha: Portál, 2010, s. 40-42.

⁴⁰ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et al. Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů). Praha: Portál, 2010, s. 42-52.

polehčující okolnost. Velmi pozitivní je rovněž psychologický přínos mediace pro poškozeného.⁴¹

Nemůže být sporu o tom, že mediace je vhodná pro strany, které nechtějí přetrhat vzájemné vztahy, pro ty, kteří budou spolu muset v budoucnu nějakým způsobem komunikovat či spolupracovat. Proto se s mediací nejčastěji setkáváme při řešení rodinných sporů, sousedských sporů, sporů mezi zaměstnanci a zaměstnavateli, apod.⁴²

S problematikou mediace velmi úzce souvisí činnost PMS, která je označována jako jiné činnosti směřující k urovnání konfliktu. Často se stane, že mediaci nelze uskutečnit jen proto, že chybí souhlas oběti či pachatele. Mediace rovněž není možná v případech, kdy je poškozenou osoba právnická nebo kdy poškozený zcela chybí (například řízení motorového vozidla pod vlivem návykové látky). V těchto případech přichází právě v úvahu uskutečnění tzv. jiných činností směřujících k urovnání konfliktního stavu. V těchto případech pracovník PMS vypracuje písemnou zprávu o spolupráci s klienty (obviněným, poškozeným). Zpráva potom slouží státnímu zástupci či soudci jako podklad pro rozhodnutí. I cílem této činnosti je odstranění újmy, která byla způsobena trestným činem, identifikace a odstranění příčin, které k trestné činnosti vedly. Stejně jako samotná mediace jsou jiné činnosti svou povahou činnosti restorativní.⁴³ Vzhledem k tomu, že spolupráce s PMS je dobrovolná, záleží pouze na aktivním přístupu pachatele v průběhu celého procesu. Zájem o spolupráci musí také obviněný stvrdit svým podpisem. Na rozdíl od klasické mediace, při této formě spolupráce není nutný souhlas poškozeného.

V praxi se můžeme setkat se dvěma formami zpráv. Zpráva před rozhodnutím, která je využívána při spolupráci s pachateli závažnější trestné činnosti, kde nejsou splněny podmínky pro odklon, nebo může hrozit uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody. Tato zpráva bývá obsáhlejší a podrobnější a předpokládá hlubší spolupráci s obviněným. Zpráva před rozhodnutím obsahuje ve svém závěru i návrh pracovníka PMS na nejvhodnější opatření či sankci. Tato zpráva slouží jako podklad pro rozhodnutí státního zástupce nebo soudce. Naopak druhý typ zprávy, Zpráva o spolupráci s klientem, bývá výsledkem rychlejší spolupráce s klientem a užívá se jí u méně závažných případů trestné

⁴¹ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et al. *Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů)*. Praha: Portál, 2010, s. 381.

⁴² KOVÁŘOVÁ, D. Mediace v současné a navrhované právní úpravě. *Státní zastupitelství 2011*, č. 9, s. 21.

⁴³ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et al. *Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů)*. Praha: Portál, 2010, s. 59-61.

činnosti. Jak bylo řečeno, může soud zohlednit návrh pracovníka PMS a pachateli uložit trest, který není spojen s odnětím svobody, případně pachateli uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti.⁴⁴

4.2 Probace

V našem právním řádu byly prvky probace zavedeny teprve v roce 1997 a to novelou trestního zákona č. 253/1997 Sb., která přidala dva zcela nové instituty. Jednalo se o podmíněné upuštění od potrestání s dohledem a podmíněné odsouzení s dohledem. Vlastní pojem probace se však do našeho právního řádu dostal až s nabytím účinnosti zákona č. 257/2000 Sb. o probační a mediační službě. Lze říci, že institut probace představuje v současné době jeden ze základních prvků alternativního sankcionování a také restorativní justice. Vlastní pojem probace pochází z latinského *probare-zkoušet*, ověřovat, dohlížet.⁴⁵

Pro pochopení, co to vlastně probace je, nám nejlépe odpovídá zákon o PMS. Probačí ve smyslu zákona tedy rozumíme: „*organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen obviněný), kontrola výkon trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému, působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.*“⁴⁶

Probační instituty představují v současné době významnou skupinu opatření, která nahrazují nepodmíněný trest odnětí svobody. Uplatňování probace je spojeno s mnoha přednostmi, tudíž je probace považována za vůbec nejvýhodnější náhradu za nepodmíněný trest odnětí svobody. Největší výhody probace spočívají především v tom, že je pachatel ušetřen škodlivých důsledků výkonu trestu, zůstává s rodinou, může tedy vést relativně normální život a učit se přebírat na sebe zodpovědnost. Výhodou rovněž je i to, že pachatel

⁴⁴ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et. al. *Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů)*. Praha: Portál, 2010, s. 42-44.

⁴⁵ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s. 164.

⁴⁶ Česko. Zákon č. 257 ze dne 14. 7. 2000 o Probační a mediační službě a o změně dalších zákonů (Zákon o Probační a mediační službě) ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*, 2000, částka 74, s. 3616-3621.

při pobytu na svobodě má možnost snadněji uhradit škodu, kterou trestným činem způsobil. Nespornou výhodou pro pachatele je i to, že se mu dostává významné pomoci od probačního úředníka. Tato pomoc je největší výhodou oproti jiným druhům alternativ k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Dohled pracovníka PMS může být uložen například v případě nahrazení vazby dohledem, dále v případech dohledu v rámci podmíněného upuštění od potrestání s dohledem, v rámci dohledu nad podmíněně odsouzeným s dohledem, v rámci trestu obecně prospěšných prací a trestu domácího vězení a trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Mezi probační instituty je řazen i dohled nad podmíněně propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody, tento institut je označován termínem *parole*.⁴⁷ O institutu *parole* je blíže pojednáno v kapitole 4.6.

Svoji činnost zahajuje středisko PMS na základě pověření k probační činnosti v případech, jestliže je pachateli uložen alternativní trest či alternativní opatření, jímž soud také uložil po dobu zkušební lhůty dohled nad pachatelem. Pojem a účel dohledu je upraven v § 49 trestního zákoníku a rozumí se jím pravidelný osobní kontakt pachatele s probačním úředníkem, spolupráce při vytváření a realizaci probačního plánu dohledu ve zkušební době, jakož i kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem, nebo podmínek, které vyplývají ze zákona. Účelem probačního dohledu je především sledování a kontrola chování pachatele, čímž se současně zajišťuje i ochrana společnosti a snižují se tak možnosti recidivy páchaní trestné činnosti. Účelem dohledu je rovněž odborné vedení a pomoc pachateli, které mají zajistit, aby pachatel do budoucna vedl řádný život. Při výkonu probační činnosti je tedy spojeno několik činností. Jde o kontrolu chování pachatele spolu s jeho odborným vedením a pozitivní motivací, která směřuje k obnově narušených společenských a právních vztahů. Nutno ovšem připomenout, že kontakty pracovníka PMS se neomezují pouze na samotnou osobu pachatele, je nezbytné, aby pracovník PMS v rámci dohledu spolupracoval i se sociálním okolím pachatele. Zpravidla při úvodní schůzce je pachatel poučen o podmínkách dohledu. Seznámení s těmito podmínkami pachatel podepisuje a stejnopis poučení si odnáší s sebou, aby si podmínky mohl kdykoliv připomenout. Pachatel je v rámci probačního dohledu povinen spolupracovat

⁴⁷ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s. 164-170.

s pracovníkem PMS a plnit probační plán dohledu, dostavovat se k pracovníkovi PMS v určených termínech, informovat pracovníka PMS o změnách pobytu, zaměstnání, zdrojích obživy, dodržování povinností a omezení stanovených soudem. Pachatel je také povinen umožnit pracovníku PMS vstup do obydlí. Pachatel spolupracuje s pracovníkem na realizaci probačního plánu dohledu. Tento dokument je klíčovým pro vztah pracovníka PMS s pachatele a slouží k individuální specifikaci obsahu probačního dohledu a jeho konkrétní podoby. Konkrétní podoba tohoto plánu pak závisí především na obsahu pravomocného soudního rozhodnutí a v něm uložených povinností a omezení, která tvoří základ kontrolovaných a vyhodnocovaných bodů plánu. Probační plán vychází rovněž z individuální situace pachatele a specifických okolností, které souvisí s příčinami páchaní trestné činnosti. Zcela nezbytným aspektem výkonu probačního dohledu je kontrola dodržování podmínek, které jsou pachateli uloženy soudem, nebo které vyplývají ze zákona. Bez této kontroly by nebylo možné zjistit, zda pachatel splnil veškeré podmínky, zejména, jestli ve zkušební době vedl řádný život.⁴⁸

O průběhu probačního dohledu informuje pracovník PMS, nejméně jedenkrát za půl roku soud. Činí tak zprávami o průběhu dohledu. Obsahem těchto zpráv je především zhodnocení spolupráce pachatele s pracovníkem PMS, jakož i návrhy na další průběh dohledu včetně případných návrhů na opatření v případě, že pachatel podmínky dohledu neplní. Na konci zkušební doby zpracovává pracovník PMS závěrečnou zprávu o průběhu dohledu. Těžištěm této zprávy by měla být informace, zda pachatel uložené povinnosti a omezení plnil či neplnil. Tato zpráva je jedním z podkladů, na jejichž základě rozhodne soudce o tom, zda se pachatel osvědčil, nebo zda se bude pokračovat v trestním řízení, nebo pachatel vykoná trest odnětí svobody.⁴⁹

Je zřejmé, že i v oblasti probace se pracovníci PMS ve své činnosti řídí principy restorativní justice. Pracovníci PMS nemohou mít na zřeteli pouze trest, který je pachateli uložen, veškerou činnost směřují především do snah o nápravu společenských vztahů, které byly trestným činem narušeny. Stejně důležitou součástí dohledové činnosti je rovněž kontakt s poškozeným.

⁴⁸ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní zákoník I – Komentář*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009, s. 584- 592.

⁴⁹ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et. al. *Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů)*. Praha: Portál, 2010, s. 81-82.

4.3 Trest obecně prospěšných prací

Obecně prospěšné práce (dále jen OPP) jsou také někdy nazývány jako společensky prospěšné práce. Z povahy tohoto trestu vyplývá, že jej není možné uložit osobám s protispolečenským zaměřením a recidivistům.⁵⁰

Soud může trest OPP uložit pachateli, kterého odsuzuje za přečin, přitom jako samostatný trest může být trest OPP uložen, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele není uložení jiného trestu třeba.⁵¹

Odsouzený je povinen vykonat práci osobně, bezplatně ve svém volném čase a to nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy soud výkon tohoto trestu nařídil. Trest se pohybuje v rozsahu 50-300 hodin. Pokud odsouzený trest vykonal a během jeho výkonu vedl řádný život, případně plnil další omezení a povinnosti stanovené soudem, může se zařadit do společnosti bez stigmatizace, kterou záznam v rejstříku trestů určitě je, především pak bez nebezpečí zpřetrhaných rodinných, pracovních a další společenských vazeb.⁵²

Role, kterou hraje pracovník PMS při zajišťování výkonu trestu OPP je velice rozmanitá. Pravděpodobně stěžejní je role koordinátora všech, kteří se na výkonu trestu OPP spolupodílí. Jde především o soud, odsouzeného, poskytovatele OPP, a v neposlední řadě přichází v úvahu i spolupráce s poškozeným. Pracovník PMS především předjednáva uložení tohoto trestu, zjišťuje stanovisko odsouzeného, vyhodnocuje rizika tohoto trestu z hlediska jeho budoucího výkonu. Pracovník PMS je garantem zajištění výkonu trestu OPP. Pracovník PMS plní roli prostředníka mezi poskytovateli OPP a soudy, je aktivní při řešení problémů, provádí kontrolu výkonu trestu OPP. V podstatě lze říci, že pracovník PMS je manažerem OPP v obvodu soudu, k jehož povinnostem patří i mapování nových vhodných poskytovatelů OPP, spolupráce se stávajícími, komunikace se soudci, vyššími soudními úředníky, apod.⁵³

⁵⁰ ŽATECKÁ, E. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Ostrava-Prívov:KEY Publishing, 2007, s. 80.

⁵¹ Česko. Zákon č. 40 ze dne 8. 1. 2009. Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 11, s. 354-361. ISSN 1211-1244.

⁵² ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et al. *Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů)*. Praha: Portál, 2010, s. 89-90.

⁵³ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et. al. *Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů)*. Praha: Portál, 2010, s. 91.

PMS vede katalog poskytovatelů OPP v rámci obvodu soudu, z tohoto katalogu pak tipuje vhodné poskytovatele, dotazuje se na potřebu prací, poskytovateli podává potřebné informace. Dalším krokem v procesu ukládání trestu OPP je zjišťování stanoviska obviněného k uložení trestu OPP. Soudce při ukládání tohoto trestu přihlíží ke stanovisku pachatele, zdravotnímu stavu pachatele, včetně stanoviska obviněného k uložení tohoto trestu. Pracovník PMS se v této fázi zajímá nejen o schopnosti a dovednosti obviněného, jeho zaměstnání, časové možnosti, ale zajímá jej rovněž, jak obviněný vůbec vnímá trestný čin, který spáchal, jakou má představu o náhradě škody poškozenému. V případě, že soud rozhodne o uložení trestu OPP a následně nařídí jeho výkon na konkrétním místě, přičemž navíc specifikuje druh práce, tak podklady pro toto rozhodnutí zajišťuje pracovník PMS v součinnosti s poskytovatelem OPP. Po nařízení výkonu tohoto trestu se odsouzený dostaví na středisko PMS, zde je stanoven termín, kdy se dostaví k poskytovateli OPP. Pracovník PMS je nápomocen při úvodní komunikaci odsouzeného s poskytovatelem OPP, nabízí pomoc při řešení případných problémů. Během výkonu trestu OPP sleduje pracovník PMS dodržování přiměřených povinností a omezení, stejně jako sleduje, zda odsouzený vede řádný život. Po ukončení výkonu trestu informuje pracovník PMS soud. Pro odsouzeného je stěžejní, že se na něj hledí jako by nebyl trestán. V případech, kdy odsouzený trest nevykoná, výkonu trestu se vyhýbá nebo nevede řádný život, podá pracovník PMS návrh soudu na přeměnu trestu OPP v trest odnětí svobody. Soud trest odnětí svobody změní v poměru jedna neodpracovaná hodina ku jednomu dni vězení.⁵⁴

Trest OPP je velmi silně spojen s komunitou, v níž odsouzený žije, obce tak mohou nabídnout možnost vykonat trest vlastním občanům a také využít jejich potenciálu. V současné době patří mezi největší pozitiva skutečnost, že výkon trestu OPP není spojen prakticky se žádnými finančními náklady. Je to markantní především ve srovnání s náklady na výkon trestu odnětí svobody, neboť práce jsou prováděny bezplatně. Zcela jednoznačný je u trestu OPP jejich restorativní prvek. Odsouzený svou aktivní účastí dokazuje, že „stojí“ o šanci, která je mu v podobě trestu OPP nabídnuta, že si váží možnosti, že nemusí opustit

⁵⁴ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et al. *Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů)*. Praha: Portál, 2010, s. 91-95.

rodinu, zaměstnání, stejně jako možnosti vrátit se do života, aniž by byl poznamenán pobytem v závadném prostředí věznice, či záznamem v rejstříku trestů.⁵⁵

4.4 Trest domácího vězení

V souvislosti s nabytím účinnosti trestního zákoníku 1. ledna 2010 se institut domácího vězení stal poprvé součástí českého právního řádu. Odsouzenému se dostává šance žít svůj civilní život ve své rodině, plnit si svoje pracovní povinnosti, neztratit svoje sociální zázemí a vazby. Nutno mít vždy na zřeteli, že pobyt ve vězení, zejména u prvopachatelnů, může mít zcela opačné výsledky, než se očekávalo. Jde o negativní ovlivňování odsouzených, předávání kriminálních zkušeností či navazování kontaktů s kriminálním podsvětím, apod.⁵⁶

Trest domácího vězení je alternativou k trestu odnětí svobody a je druhým nejpřísnějším trestem, který je možno pachatelům uložit.

Tento trest soudy ukládají v případech, kdy podmíněné odložení trestu odnětí svobody by bylo trestem mírným a naopak uložení trestu nepodmíněného odnětí svobody by bylo naopak trestem příliš přísným.

Vlastní trest domácího vězení spočívá v povinnosti odsouzeného zdržovat se v určeném obydlí ve dnech pracovního klidu a pracovního volna po celý den a v pracovních dnech v době od 20.00 hodin do 05.00 hodin. Tento trest může být ukládán pachatelům starším než 15 let a lze jej uložit na dobu maximálně 2 roků, přičemž soud může odsouzenému uložit i přiměřená omezení a povinnosti, která mají směřovat k tomu, aby odsouzený vedl řádný život. Pravidlem bývá, že soud určí, aby podle svých sil nahradil způsobenou škodu, naopak soud může povolit návštěvu bohoslužeb a náboženských shromáždění.⁵⁷

Ve všech fázích řízení, jehož výsledkem je uložení trestu domácího vězení, hraje PMS naprosto klíčovou roli a v žádném případě nelze roli PMS omezovat na kontrolu výkonu tohoto trestu. Pracovník PMS se formou předběžného šetření podílí, ještě před rozhodnutím soudu na výběru a vyhodnocení vhodných pachatelů, u nichž zjišťuje, jaké jsou jejich postoje ke spáchané trestné činnosti, jakou projevují snahu odčinit následky spáchaného

⁵⁵ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et al. *Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů)*. Praha: Portál, 2010, s. 98-100.

⁵⁶ KYSELA, K., VOLEVECKÝ, P. Trest domácího vězení. *Trestní právo 2011*, č. 7-8, s. 5.

⁵⁷ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et al. *Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů)*. Praha: Portál, 2010, s. 149-150.

trestného činu. PMS se v této fázi tedy významnou měrou spolupodílí na získávání informací, které jsou podstatné pro rozhodnutí soudu. Děje se to na základě žádosti o tzv. předběžné šetření v místě, kde bude trest domácího vězení vykonáván. Ve smyslu probační činnosti se v případě předběžného šetření vlastně jedná o speciální formu zprávy před rozhodnutím soudu, která tak slouží k všestrannému objektivnímu posouzení obviněného z hlediska rozhodování soudu o uložení konkrétního trestu. Probační úředník zkoumá stav všech skutečností ve vztahu k obviněnému.⁵⁸ Vlastní výkon trestu domácího vězení je podrobně upraven v trestním řádu a také ve Vyhlášce Ministerstva spravedlnosti č. 456/2009 Sb. o kontrole výkonu trestu domácího vězení. Právě tato vyhláška metodicky upravuje postup pracovníků PMS při kontrole výkonu tohoto trestu.

Poté, co se rozhodnutí soudu stalo pravomocným, je úkolem pracovníka PMS směřovat odsouzeného k uspořádání si svých záležitostí, aby počátek výkonu trestu nemusel být odkládán a aby mohl být naopak co nejdříve zahájen. Součástí této fáze je rovněž vyhodnocení místa, kde odsouzený bydlí. Smyslem tohoto opatření je zjistit, jakým způsobem budou následně prováděny namátkové kontroly v bydlišti, stejně jako snaha zajistit bezpečnost osob, které budou tyto kontroly provádět. Teprve potom nastává finální fáze, kterou je vlastní kontrola výkonu trestu domácího vězení. Při těchto kontrolách se úředník PMS zaměřuje především na to, zda uložený trest plní svůj účel, zda se odsouzený v určenou dobu zdržuje na stanoveném místě a i jinak dodržuje podmínky a omezení uložená soudním rozhodnutím. Předmětem kontroly mohou být i otázky týkající se náhrady škody, náhrady nákladů soudního řízení, apod. Pracovník PMS však nejen kontroluje, ale také pomáhá odsouzenému při řešení jeho problémů, za tím účelem spolupracuje i s rodinou odsouzeného, či s komunitou, která s odsouzeným sdílí společné bydliště. V současné době jsou kontroly výkonu trestu domácího vězení prováděny namátkově, a to osobní návštěvou pracovníka PMS v místě, kde se má odsouzený zdržovat.⁵⁹

V případě, že pachatel z jakéhokoliv důvodu neplní trest domácího vězení, může soud přeměnit trest domácího vězení v trest odnětí svobody. Každý započatý den nevykonaného trestu domácího vězení se počítá jako jeden den odnětí svobody.

⁵⁸ FOLTÝNOVÁ, L., FOLTYŇ, L. Trest domácího vězení z pohledu Probační a mediační služby ČR, *Státní zastupitelství 2011* č. 6, s. 20-24.

⁵⁹ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et al. *Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů)*. Praha: Portál, 2010, s. 156 – 157.

Již od okamžiku, kdy byl v ČR trest domácího vězení zaveden, se počítá se zavedením elektronického monitoringu odsouzených. Zavádění tohoto systému provázejí od samého počátku obrovské problémy technického i ekonomického charakteru, které vedly dokonce až k úvahám o smyslu zachování tohoto trestu. Navíc soudy tento druh trestu příliš neukládaly, zřejmě právě z důvodů neexistence elektronického monitoringu.⁶⁰ Některé naznačené problémy se již podařilo zčásti vyřešit. Kontrolou výkonu trestu domácího vězení bylo pověřeno 90 nových probačních pracovníků, navíc počáteční nedůvěru soudců se daří překonávat vysoce profesionálním přístupem pracovníků PMS, takže dnes již soudci důvěřují jak informacím získaným při využití institutu předběžného šetření, tak informacím získaným namátkovými kontrolami výkonu trestu.⁶¹

Jak jsem již zmínila, zřejmě nejzávažnějším problémem výkonu trestu domácího vězení je skutečnost, že se od samého počátku jeho účinnosti předpokládalo, že kontrola výkonu tohoto trestu bude prováděna pomocí elektronického kontrolního systému. O kontrole prováděné elektronickým systémem se hovoří jak v trestním řádu, tak ve vyhlášce, která výkon tohoto trestu upravuje.

Bohužel selhal pokus ministryně spravedlnosti Daniely Kovářové, která vypsala tendr v hodnotě dvě miliardy korun. Nástupce Kovářové ve funkci ministra spravedlnosti Jiří Pospíšil ovšem výběrové řízení zrušil s poukazem, že elektronická kontrola se vyplatí, až bude v domácím vězení alespoň 500 odsouzených. Teprve 1. července 2012 zahájila PMS v součinnosti s Ministerstvem spravedlnosti program „Experiment elektronický monitoring.“ V rámci tohoto programu bylo použito 25 monitorovacích zařízení. Cílem projektu bylo prakticky ověřit v malém rozsahu provoz těchto zařízení s tím, že získané zkušenosti budou využity při přípravě širšího zavedení tohoto systému do praxe.⁶²

Experiment ukázal, že zavedením elektronického monitoringu do praxe by se výrazně snížily náklady, které jsou spojené s vězněním osob. Náklady na jeden den a jednu osobu ve výkonu trestu činí 1000 Kč a náklady na jeden den elektronického monitoringu činí 165 korun. Tato čísla hovoří jednoznačně ve prospěch elektronického monitoringu.

⁶⁰ KUCERA, P., KINC, M.: Ztratí trest domácího vězení smysl? *Trestní právo 2010*. č. 4. s. 3.

⁶¹ FOLTÝNOVÁ, L., FOLTÝN, L. Trest domácího vězení z pohledu Probační a mediační služby ČR, *Státní zastupitelství 2011* č. 6, s. 20–24.

⁶² *Probační a mediační služba České republiky* [online], © 2012 [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz>.

Ministerstvo spravedlnosti usiluje o to, aby elektronický monitoring odsouzených byl dán do provozu v létě roku 2013.⁶³

Trest domácího vězení má své pevné místo v systému alternativních trestů. Tento trest však nesmí být pojmán pouze jako sankce a jedna z možností izolace společensky nebezpečného pachatele, ale pokud je kombinován s prvky sociální převýchovy, může se stát velice účinným nástrojem prevence kriminality a výrazného omezení počtu vězňených osob.

4.5 Trest zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

Stejně jako v případě trestu domácího vězení, se trest zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (dále jen TZV) stal součástí našeho trestního zákoníku teprve počátkem roku 2010. Do našeho právního řádu byl tento alternativní trest zařazen především proto, aby bylo možno zasáhnout proti problémovým fanouškům, kteří se dopouštějí chuligánství při sportovních, zejména pak fotbalových a hokejových utkáních.⁶⁴

Tento trest lze uložit až na dobu deseti let v případě, že se pachatel dopustil úmyslného trestného činu v souvislosti s návštěvou některé z vyjmenovaných akcí. TZV může soud uložit buďto samostatně, nebo vedle jiného trestu. Samostatně lze tento trest uložit ovšem pouze v případě, kdy je pachatel odsouzen za spáchaný přečin a vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu, jakož i k osobě a poměrům pachatele není uložení jiného trestu třeba. Samotný trest spočívá v tom, že odsouzenému je zakázáno zúčastnit se stanovených sportovních, kulturních a jiných společenských akcí. Velmi významná role při výkonu tohoto trestu opět připadá PMS. Povinnost odsouzeného spolupracovat s PMS je uložena přímo v trestním zákoníku.⁶⁵ V případě, že soud uloží pachateli TZV, zašle, po nabytí právní moci rozsudku, jeho opis středisku PMS, v jehož obvodu odsouzený bydlí, zdržuje se či pracuje. Současně pověří probačního úředníka kontrolou výkonu tohoto trestu. Probační úředník následně odsouzeného vyzve, aby se ve stanoveném termínu dostavil na středisko PMS za účelem projednání podmínek výkonu trestu. Zde je pak odsouzený

⁶³ *Probační a mediační služba České republiky* [online], © 2013 [cit. 2013-03-14]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/verejna-zakazka-elektronicky-monitoring>.

⁶⁴ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et al. *Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů)*. Praha: Portál, 2010, s. 160.

⁶⁵ Česko. Zákon č. 40 ze dne 8. 1. 2009. Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 11, s. 371.

poučen o svých povinnostech a současně je poučen o následcích bezdůvodného nesplnění povinnosti.⁶⁶

Pracovník PMS při následující konzultaci s odsouzeným sepíše probační plán, v němž upravuje povinnosti, které je odsouzený povinen v průběhu uloženého trestu plnit. Je důležité, aby se na tvorbě probačního plánu podílel i odsouzený, aby mu nebyl jednostranně nucen. V tomto plánu jsou konkrétně stanovena pravidla spolupráce mezi odsouzeným a pracovníkem PMS, a pokud má odsouzený stanovenou povinnost dostavovat se k určenému útvaru Policie ČR, jsou v plánu zakotveny konkrétní termíny, kdy je odsouzený povinen dostavit se na určený útvar Policie ČR a setrvat tam, zpravidla po dobu konání konkrétní akce. V průběhu výkonu TZV podává pracovník PMS nejméně jedenkrát za půl roku informace soudu o tom, jak probíhá výkon trestu. Po skončení trestu předkládá soudu závěrečnou zprávu, ve které zhodnocuje průběhu TZV a připojuje i své stanovisko ohledně plnění povinností odsouzeného.⁶⁷

V rámci přípravy probačního plánu spolupracuje pracovník PMS rovněž s pořadateli akcí, jichž se zákaz týká.

Jak jsem v úvodu této kapitoly uvedla, pracovník PMS poučuje odsouzeného o důsledcích neplnění stanovených povinností. V případě, že se po delší dobu odsouzený ve stanovených termínech bezdůvodně nedostavuje k útvaru Policie ČR, jakož i v případě, kdy ani jinak nespolupracuje s pracovníkem PMS, může být jeho jednání posouzeno i jako trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí. Naopak v případě, kdy odsouzený řádně plní uložené povinnosti, může pracovník PMS posílit motivaci odsouzeného k zapojení do řádného života tím, že jej po uplynutí poloviny trestu podpoří, aby požádal o podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu.⁶⁸

⁶⁶ Československo. Zákon č. 141/1961 ze dne 29. 11. 1961. Zákon o trestním řízení soudním (Trestní řád) ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů, Československé socialistické republiky*. 1961, částka 66, ve znění zákona č. 41/2009 Sb., částka 12, s. 473-474.

⁶⁷ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et al. *Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů)*. Praha: Portál, 2010, s. 161-162.

⁶⁸ ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní zákoník I – Komentář*. Nakladatelství C. H. Beck v Praze roku 2009, s. 853-854.

4.6 PAROLE – příprava podkladů pro rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Další z odborných činností PMS je činnost nazývaná parole. Vlastní pojem parole pochází z francouzštiny. Institut parole se využívá v případech, kdy je odsouzený z věznice propuštěn na svobodu za podmínky, že slíbí, “dá své slovo“, že po propuštění po určitou dobu povede řádný život a bude plnit podmínky, které mu budou soudem uloženy. Jde o podmíněné propuštění, kdy se trest vykonávaný ve věznici mění na trest vykonávaný ve společenství. Podle našeho trestního zákoníku může každý odsouzený v zákonem stanovených lhůtách požádat o podmíněné propuštění na svobodu.⁶⁹

Záleží na svobodném rozhodnutí odsouzeného, zda vyhledá spolupráci s pracovníkem PMS či nikoliv. Pracovníci PMS jednak nabízí odsouzeným možnost spolupráce a to dokonce již půl roku před uvažovaným podmíněným propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody. Při této spolupráci se zjišťuje, nakolik je odsouzený schopen zvládat návrat do běžného života. Tyto informace bere soud v úvahu při rozhodování o podmíněném propuštění. Druhou sférou, při níž hovoříme o paroli je případ, kdy odsouzený je rozhodnutím soudu podmíněně propuštěn na svobodu a je povinen podrobit se dohledu pracovníka PMS. Soud zároveň stanoví zkušební dobu a to na dobu od jednoho do sedmi let. Tento dohled vykonává středisko PMS, v jehož obvodu se odsouzený po podmíněném propuštění zdržuje.⁷⁰

O průběhu dohledu je pracovník PMS povinen informovat soud, který odsouzeného podmíněně propustil. Shledá-li soud, že došlo k porušení stanovených podmínek výkonu dohledu, může kdykoliv v průběhu zkušební doby rozhodnout o tom, že se podmíněně propuštěný vrátí zpět do věznice. V opačném případě, tedy vedl-li podmíněně propuštěný řádný život a splnil veškeré stanovené povinnosti a omezení, rozhodne soud po uplynutí zkušební doby o tom, že se pachatel osvědčil.⁷¹

⁶⁹ ŠTERN P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et al. *Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů)*. Praha: Portál, 2010, s. 103-104.

⁷⁰ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et al. *Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů)*. Praha: Portál, 2010, s. 104-113.

⁷¹ Česko. Zákon č. 40 ze dne 8. 1. 2009. Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 11, s. 375.

4.7 Mladiství a děti mladší než 15 let

Problematika mladistvých a dětí je velice specifická. Tím prvním specifikem je to, že zákonná úprava je obsažena v zákoně č. 218/2003. Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže (dále jen ZSVM). Tento zákon přináší celou řadu specifík, oproti trestnímu řádu. Tímto zákonem byla zavedena celá řada nových pojmů (např. trestný čin se nazývá proviněním, a v případě dětí mladších 15 let se pak nazývá činem jinak trestným, nejsou ukládány tresty, nýbrž výchovná, ochranná a trestní opatření). Rovněž činnost PMS na úseku mladistvých a dětí je specifická. V první řadě tím, že této problematice je věnována zvláštní pozornost. To, že práce s touto skupinou klientů tvoří specifickou oblast činnosti, dokazuje i fakt, že na každém středisku působí specialisté, kteří jsou pro práci s mládeží speciálně školeni. Tito pracovníci zajišťují podle citovaného zákona jak výkon celé řady výchovných, ochranných a trestních opatření, ale stěžejní je jejich snaha o co nejvčasnější vstoupení do případu.⁷² Informovanost pracovníků PMS je zajištěna tím, že Policií ČR jsou středisku zasílána veškerá usnesení o zahájení trestního stíhání mladistvých pachatelů, následně specialista pro práci s mládeží rozhodne, zda do trestního řízení vstoupí či nikoliv. Vzhledem k závažnosti problematiky je snaha, aby PMS vstupovala do řízení ve věcech mladistvých a dětí v co největší míře. Středisku PMS jsou ve vykonávacím řízení zasílány rozhodnutí a pověření k výkonu probační činnosti soudem pro mládež. Na střediska se však může obrátit sám mladistvý a jeho zákonní zástupci, ale také poškozený.⁷³

Cílem činnosti PMS v oblasti dětí a mládeže je především posílení výchovného vlivu na pachatele, aby se do budoucna odstranilo riziko opakování trestné činnosti.

Lze tedy shrnout, že rovněž v oblasti práce s dětmi a mladistvými naplňuje PMS svou činností principy restorativní justice. Jde především o snahu rychlým vstupem do případu urovnat konflikt, zvolit co nejúčelnější výchovné či trestní opatření, které co nejlépe odpovídá situaci mladistvého, stejně jako náhrada škody způsobené poškozenému.

⁷² *Probační a mediální služba České republiky* [online], © 2012 [cit. 2012-11-13] Dostupné z: <http://www.pmscr.cz>.

⁷³ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et. al. *Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů)*. Praha: Portál, 2010, vydání 1, s. 132-133.

4.8 Oběti trestného činu

Jak jsme již v úvodní kapitole své práce konstatovala, koncept retributivní justice se v průběhu trestního řízení zabývá především osobou pachatele. V minulosti byla prioritním zájmem trestní justice vždy snaha o odhalení, dopadení, obvinění, usvědčení a následné odsouzení pachatele. Přitom tento koncept zapomíná na toho, kdo byl spácháním trestného činu poškozen, kdo se stal obětí trestného činu. I tento nedostatek řeší justice restorativní a potažmo také PMS tím, že mezi její činnosti patří participace poškozeného. V praxi jde o snahu zapojit poškozeného do procesu vlastního odškodnění, o obnovení pocitu vlastního bezpečí poškozeného a řešení následků trestného činu. V neposlední řadě pak je cílem obnovení důvěry v celý systém trestní spravedlnosti.⁷⁴

Řečí trestního řádu je poškozeným každý, komu byla trestným činem způsobena jakákoliv újma. Může se jednat jak o škodu na zdraví, ale také škodu majetkovou, škodu morální škodu jinou.⁷⁵ Obětí trestného činu je fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla újma na zdraví. Pojem oběť je ovšem třeba vykládat širěji, neboť obětí může být i osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku spáchání trestného činu zemřela.⁷⁶ Poškozený má v trestním řízení velmi široká práva, o nichž musí být orgány činnými v trestním řízení řádně a podrobně poučen. Je tedy zcela přirozené, že PMS nemůže v procesu péče o oběti trestného činu zůstat stranou a obětem trestné činnosti se věnuje v celém průběhu trestního řízení. Již v přípravném řízení pracovník PMS zohledňuje zájmy poškozeného tím, že obstarává podklady k osobě obviněného, k jeho rodinnému a sociálnímu zázemí a vytváří podmínky pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání či schválení narovnání. Tato činnost směřuje k uzavření dohody mezi obviněným a poškozeným o náhradě škody, nebo dohody o narovnání. V této fázi řízení může pracovník PMS pomoci poškozenému domoci se satisfakce také nabídkou mediace, tedy mimosoudního jednání obviněného a poškozeného za účasti třetí osoby – mediátora, přičemž cílem této mediace je vedle urovnání konfliktu a obnovy narušených sociálních vztahů také náhrada škody a poskytnutí

⁷⁴ KARABEC, Z., Koncept restorativní justice. In: *Restorativní justice*. Sborník příspěvků a dokumentů. Ed.Z.Karabec. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2003, s. 41.

⁷⁵ Československo. Zákon č. 141/1961 ze dne 29. 11. 1961. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů, Československé socialistické republiky*. 1961, částka 66, s. 519.

⁷⁶ Česko. Zákon 209 ze dne 31. 7. 1997. Zákon o poskytnutí peněžité pomoci trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky*, 1997, částka 74, s. 4478.

morální satisfakce. Potřeby a zájmy poškozeného zohledňuje pracovník PMS rovněž v dalších stádiích trestního řízení, tedy v řízení před soudem a nakonec v řízení vykonávacím. V rámci probačního dohledu kontroluje a motivuje pracovník PMS odsouzeného k řešení problémů, mezi nimiž je urovnání konfliktu s poškozeným, a to včetně náhrady způsobené škody.⁷⁷

Hovořím-li o péči o oběti trestného činu, nemohu opomenout spolupráci PMS s nevládními organizacemi při poskytování služeb obětem trestných činů. PMS se podílí na celé řadě projektů, jejichž cílem je právě pomoc obětem trestných činů. Zmínit bych chtěla pilotní projekt nazvaný Specializované a komplexní poradenství obětem trestných činů, který probíhal v letech 2006 – 2008 v Berouně, Brně a Třebíči. Tento projekt realizovala Asociace občanských poraden ve spolupráci s PMS. Cílem tohoto projektu bylo vytvořit a ověřit fungování systému specializovaného poradenství obětem.⁷⁸ Dalším z projektů, které považuji za nesmírně důležité je projekt Restorativní justice – podpora a poradenství pro oběti trestných činů, jejímž realizátorem je PMS a partnerem Asociace občanských poraden. Cílem tohoto programu je rozšíření nabídky specializovaného komplexního poradenství pro oběti. Poslední projekt, o němž se chci zmínit je projektem nazvaný Rozvoj probačních a resocializačních programů – posílení prevence a ochrany společnosti před opakováním trestné činnosti, v němž jsou partnery PMS Vězeňská služba ČR, Probační a mediační služba kantonu Curych a Sdružení pro Rozvoj probačních služeb ve východní Evropě. Tento projekt je zaměřen na rozvoj kapacity a dostupnosti probačních a resocializačních program, posílení prevence a ochrany společnosti před opakováním trestné činnosti.⁷⁹

⁷⁷ DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L. et al. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ, 2001, s. D3-D4.

⁷⁸ *Asociace občanských poraden* [online], © 2012 [cit. 2012-11-25]. Dostupné z: <http://www.obcanskeporadny.cz>.

⁷⁹ *Probační a mediační služba České republiky* [online], © 2012 [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz>.

Dílčí závěry:

V této kapitole jsem se snažila postihnout a přiblížit jednotlivé odborné agendy činnosti PMS, které jsou realizovány v přípravném i vykonávacím řízení trestním a jež dokumentují naplňování principů restorativní justice v české trestní praxi. Je patrné, že jde o poměrně široký záběr činností. Je třeba zdůraznit skutečnost, že ve všech činnostech PMS důsledně dbá na participaci poškozeného a na odčinění újmy, která mu byla trestným činem způsobena. Bez vzniku nového subjektu zaměřeného na sociální práci v trestné justici v rezortu Ministerstva spravedlnosti – probační a mediační služby, by naplňování restorativního přístupu možné nebylo. Česká trestní justice se tak zařazuje mezi vyspělé evropské země, které budují své trestní systémy na pevných restorativních základech.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 PRAKTICKÁ ČÁST – PŘÍPADY Z PRAXE

V prvních čtyřech kapitolách jsem pracovala s odbornou literaturou, dalšími odbornými texty a základními dokumenty upravující činnost PMS ČR, které bezprostředně souvisí s problematikou mé práce. V páté kapitole (v praktické části) jsou poznatky z prvních kapitol (z teoretické části) dokumentovány na konkrétních případech, s nimiž jsem měla možnost se seznámit v rámci odborné praxe, kterou jsem absolvovala na středisku PMS v Třebíči a kde mi bylo umožněno nahlédnout do probačních spisů klientů.

Domnívám se, že data z níže uvedených případů mohou být přínosem pro další, kteří se budou danou problematikou zabývat, jelikož jde o fakta, která nejsou běžně dostupná.

Osobní údaje, které se týkají aktérů příběhů, jsou smyšlené z důvodu respektování zákona č. 101/200 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů.

5.1 Metodická stránka

Vzhledem k tomu, že oblast působení Probační a mediační služby je velice rozsáhlá, vybrala jsem si pro šetření dvě nejtypičtější odborné agendy PMS (mediace a probační dohled). Snahou je tedy na konkrétních případech dokumentovat a analyzovat vlastní činnost PMS a ukázat, jak podstatnou úlohu hraje PMS v oblasti naplňování principu restorativní justice.

Jelikož se jedná o kvalitativní výzkum, mým cílem není ověřování stanovených hypotéz, ale prozkoumání dané problematiky, její popis a vyhledání společných rysů jednotlivých případů.

V bakalářské práci byla zvolena kvalitativní metoda výzkumu.

U kvalitativního výzkumu, na rozdíl od dat, která jsou shromažďována ve statistickém šetření, lze data jen těžko zobecnit, jelikož výzkumník pracuje s omezeným počtem osob. Mezi základní techniky kvalitativního sběru dat je řazen rozhovor, pozorování a analýza dokumentů. V práci byla použita metoda případové studie. V případové studii jde o detailní studium jednoho nebo několika málo případů.

Důkladným prozkoumáním jednoho případu lépe porozumíme jiným podobným případům.⁸⁰

5.2 Případové studie

Případ č. 1:

Mediace v případě dopravní nehody.

Patrik K., věk 25 roků, svobodný, žije v bytě u rodičů, je čerstvým absolventem vysoké školy, nezaměstnaný. V rejstříku trestů nemá záznam.

Obviněný Patrik K. jako řidič osobního automobilu nezastavil svoje vozidlo před vyznačeným přechodem pro chodce v době, kdy před přechodem zastavilo již jiné vozidlo, protože po přechodu procházeli chodci. Chodcům neumožnil bezpečné a nerušené přejití vozovky a na přechodu se střetl s nezletilou chodkyní Janou P., které způsobil otevřenou zlomeninu pravé kosti holenní s předpokládanou dobou léčení 8 – 10 týdnů. Jinému tedy z nedbalosti způsobil těžkou újmu na zdraví tím, že porušil důležitou povinnost uloženou mu zákonem č. 361/2000 Sb. o silničním provozu. Policejní orgán zahájil podle § 160 odst.1) tr. ř. trestní stíhání a posléze byl Patrik K. obviněn ze spáchání trestného činu ublížení na zdraví podle § 224 odst.1, 2 tr. z.

PMS vstoupila do případu z podnětu Policie ČR. Obviněný se dostavil dne 30. 7. 2009 k probačnímu úředníkovi. O tomto setkání byl sepsán Záznam o úkonu. Obviněný při jednání s úředníkem PMS uvedl, že je čerstvým absolventem vysoké školy, v brzké době by se chtěl ucházet o zaměstnání a proto by nerad, aby měl v rejstříku trestů záznam. Přiznal, že chodce na přechodu pro chodce vůbec neviděl, protože byly zakryty jiným vozidlem. Celé věci litoval, ihned po činu opakovaně kontaktoval matku zraněné dívky, nabídl jí náhradu finančním odškodněním. Přestože nedisponuje finančními prostředky, je rozhodnut prodat svůj motocykl. Následně byl Patrik K. poučen probačním úředníkem – mediátorem o možných alternativách v trestním řízení. 5. 8. 2009 proběhla schůzka se zákonnými zástupci (rodiči) poškozené, o níž byl opět sepsán Záznam o úkonu. Rodiče uvedli, že dcera prodělala operaci, léčila se na JIP, chodila o berlích, nyní absolvuje

⁸⁰ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 104.

rehabilitaci. Uvedli, že obviněný jejich dceru v nemocnici opakovaně navštívil, omlouval se, projevil lítost nad celou záležitostí a jako dárek jí přinesl plyšového medvěda. Rodiče rovněž předložili zprávu o výši bolestného, které bylo ohodnoceno 165 body. V závěru setkání rodiče projevili zájem se s obviněným setkat a pokusit se domluvit.

Společné setkání obviněného a rodičů poškozené proběhlo 31. 8. 2009. Matka poškozené uvedla, že dcera ukončila léčení, nicméně má stále psychickou újmu. Rodiče uvedli, že jako adekvátní částku odškodnění si představují částku 30 – 35 000 Kč. Obviněný je seznámil se svými výdělkovými možnostmi, měsíčními náklady a uvedl, že je schopen splácet částku 1 000 Kč měsíčně. Následně rodiče zvážili všechny okolnosti případu, zejména lítost, omluvu obviněného i návštěvy dcery v nemocnici a prohlásili, že pokud obviněný uhradí částku 24 000 Kč, budou to považovat za adekvátní odškodnění. Navíc souhlasili se sepsáním dohody o splátkách. Dalším úkonem bylo sepsání Dohody o náhradě škody. Obsahem této zprávy bylo doznání obviněného, popis vzniklé škody, jakož i vyjádření obviněného, že nad rámec plnění pojišťovnou uhradí částku 24 000 Kč, včetně jeho závazku, že tuto částku uhradí v pravidelných splátkách a to ke dni 20. 9. 2011. V závěru obě strany prohlásily, že si dohodu přečetly, vyslovily souhlas s jejím obsahem a prohlásily, že nebyla sepsána v tísní či za nápadně nevýhodných podmínek.

Zpráva o výsledku mediace byla probačním úředníkem vyhotovena 10. 9. 2009. Touto zprávou byla účast PMS ve věci skončena a věc byla vrácena státnímu zástupci k dalšímu postupu. Svým usnesením pak státní zástupce dne 14. 10. 2009 věc podle § 307 odst. 1 trestního řádu podmíněně zastavil, přičemž stanovil zkušební dobu podmíněného zastavení trestního stíhání na 1 rok.

Popsaný případ je typickým příkladem úspěšné mediace. PMS při této mediaci splnila svůj prioritní účel, jímž je řešení případu v rámci principů restorativní justice, tedy alternativním způsobem vyřízení, stejně jako výrazné usnadnění práce orgánů činných v trestním řízení.

Případ č. 2:

Mediace v případě krádeže

Karel D., věk 49 roků, rozvedený, vzdělání základní, žije v rodinném domku, zaměstnán jako dělník, v rejstříku trestů má 7 záznamů pro trestné činy rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, podílnictví, zanedbání povinné výživy, ublížení na zdraví.

Počátkem června 2009 v kempu "Vodák" v katastrálním území obce Dalešice, okr. Třebíč odcizil Karel D. řádně ukotvenou rybářskou pramici zn. Diana s příslušenstvím v celkové hodnotě 7 000 Kč. Karel D. posléze loďku změnou barvy a podlahy upravil a takto ji nabízel k prodeji. Uvedeným jednáním způsobil majiteli loďky Petru N. škodu nikoliv nepatrnou. Policejní orgán zahájil ve věci podle § 160/1 tr. ř. trestní stíhání Karla D. pro trestný čin krádeže podle § 247 písm. 1 odst. a tr. z. PMS vstoupila do případu z podnětu Policie ČR. Dne 30. 7. 2009 se k probačnímu úředníkovi dostavil obviněný. Uvedl, že právě on prodal před půlrokem loďku Petru N., když ale viděl, že se o ni nový majitel nestará a nechával ji na břehu odvázanou, naštvalo jej to, loďku ukradl, předělal a nabízel ji k prodeji. Obviněný souhlasil se setkáním s poškozeným, jemuž by se chtěl omluvit a zaplatit mu škodu. Uvedl, že je v invalidním důchodu, ale občas si přivydělává.

Po této úvodní schůzce pozval mediátor na schůzku poškozeného. I ten se dostavil a při jednání uvedl, že loďka tím, že byla předělaná, již nemůže sloužit k zamýšlenému účelu, a proto jí nechce. Chtěl by se s obviněným sejít a domluvit co budou dělat s loďkou. Navrhl, že ji obviněnému prodá, nebo bude požadovat úhradu částky, která bude nutná k tomu, aby loďka byla uvedena do původního stavu.

Vlastní mediace proběhla na středisku PMS dne 10. 9. 2009. Obviněný se poškozenému omluvil za svoje jednání, uvedl, že je vášnivým rybářem a loďky jsou jeho koníčkem. Loďky mu bylo líto, proto ji ukradl a celou ji zrekonstruoval. Naproti tomu poškozený uvedl, že byl na Karla D. velmi naštvaný, protože si dovolil ukrást jeho loďku. Tím spíše, že se oba na vodě potkávají. Požadoval částku 7 000 Kč za loďku, kterou již nechce a navíc 1 000 Kč za úhradu nákladů, které mu v souvislosti s hledáním a následnou přepravou loďky vznikly. Obviněný s jeho požadavkem souhlasil a na místě mu vyplatil požadovanou částku. O tomto úkonu byl vyhotoven doklad, který byl založen do spisových materiálů.

Zpráva o výsledku mediace byla mediátorem vypracována 27. 10. 2009, čímž byla účast PMS ve věci ukončena. Následně byly materiály zaslány státnímu zástupci. Ten svým usnesením ze dne 30. 10. 2009 podle § 307 odst.1 tr. ř. trestní stíhání podmíněně zastavil, přičemž stanovil zkušební dobu podmíněného zastavení trestního stíhání na 14 měsíců.

I v tomto případě mediace byla činnost PMS úspěšná. V jejím průběhu byly splněny podmínky pro odklon a trestní stíhání bylo podmíněně zastaveno, přičemž státní zástupce stanovil zkušební dobu podmíněného zastavení trestního stíhání na 14 měsíců. Činnost PMS výrazně přispěla k vyřešení případu v rámci principů restorativní justice.

Případ č. 3:

Případ probačního dohledu

Jiří V., 24 let, svobodný, základní vzdělání, nezaměstnaný, opakovaně evidován na ÚP. Žije u rodičů ve třípokojovém bytě. Oba rodiče jsou dělníci, nemají kriminální zkušenosti. V bytě žijí dále tři Jiřího bratři, z nichž dva mají kriminální zkušenosti. Sám Jiří má v rejstříku trestů 5 záznamů, z toho čtyřikrát byl odsouzen za trestný čin výtržnictví a jednou pro trestný čin loupeže. Sociální prostřední hodnoceno jako poměrně stabilizované.

Jiří byl v roce 2005 uznán vinným z trestného činu loupeže, jehož se dopustil tím, že společně s 20letým mladíkem napadli v parku dva mladé muže, které prohledali a odcizili jim fotoaparát v hodnotě 7 000 Kč a finanční částku 3 000 Kč. Při dělení peněz byli oba pachatelé zadrženi policií. Okresní soud uložil Jiřímu trest odnětí svobody v trvání 2 roků ve věznici s dozorem, krajský soud pak trest zpřísnil, když Jiřímu uložil trest odnětí svobody v trvání 2, 5 roku. Výkon trestu však podmíněně odložil na zkušební dobu 3 roků. V roce 2008, tedy ve zkušební době, se Jiří opakovaně dopustil trestného činu výtržnictví, když v podnapilém stavu fyzicky napadl muže, přičemž v jednom případě rozšlápl poškozenému dioptrické brýle v hodnotě 3 000 Kč, v dalším případě došlo při napadení k poškození monitoru počítače, se škodou 4 800 Kč. Za tyto trestné činy byl Jiří okresním soudem odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 10 měsíců do věznice s dozorem. Po odpykání poloviny trestu podal Jiří žádost o podmíněné propuštění. Poukázal v ní na bezproblémový průběh výkonu trestu. Zpráva z věznice potvrzuje tvrzení Jiřího, uvádí se

v ní, že se adaptoval, dodržoval pořádek i kázeň, plnil pokyny. Riziko recidivy vyhodnoceno jako nízké.

Jiří byl 21. 7. 2010 podmíněně propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody, současně nad ním byl vysloven dohled, jímž soud pověřil dne 29. 7. 2010 středisko PMS v Třebíči. Na telefonickou výzvu se Jiří dostavil na středisko dne 2. 8. 2010. Byl poučen o výkonu dohledu, byly mu stanoveny povinnosti, byl také seznámen s oprávněními pracovníka PMS, který vykonával dohled. Jiří oznámil, že po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody bydlí u rodičů. Před další návštěvou 1. 9. 2010 telefonicky sdělil, že mu ujel autobus, že se dostaví později. Pracovníkovi PMS sdělil, že si hledá zaměstnání, dokladoval, že je evidován na ÚP, prozatím pracuje jako brigádník na zateplování budov. Dokladoval rovněž, že hradí způsobené škody, stejně jako náklady řízení. Při další schůzce dne 5. 10. 2010, na kterou se dostavil s přítelkyní, uvedl, že kromě zaměstnání hledá i vlastní bydlení. Doposud stále bydlí u rodičů, kteří jej živí. Při této schůzce byl vyhotoven probační plán dohledu na dobu 1 roku. Při další schůzce dne 19. 11. 2010 byl Jiří upozorněn na úskalí práce tzv. „na černo“, bylo mu doporučeno opatřit si živnostenský list. Jiří sdělil, že bratr má nastoupit výkon trestu odnětí svobody, sám však nechce jít bratrovou cestou, svoji životní situaci chce řešit.

Zpráva o průběhu dohledu adresovaná soudu konstatuje, že klient plní uložené povinnosti, respektuje vše, co bylo uloženo a dohodnuto, má zájem pracovat, bydlet sám. V souvislosti se stabilizací jeho poměrů byla rozvolněna četnost schůzek. Při dalších osobních schůzkách, případně při telefonických kontaktech bylo zřejmé, že Jiří má jasno o svém budoucím životě, dokonce začal se svým známým pracovat ve stavebnictví, proto si také vyřídil živnostenský list na zednické práce. Ty vykonával na různých místech v Čechách. Příjem měl kolem 20 000 Kč, bydlel na ubytovnách, na víkendy se vracel do svého bydliště, kde si s přítelkyní pronajali byt a plánují společnou budoucnost. Se svým životem je nyní spokojen. Ve Zprávě o průběhu dohledu byla situace Jiřího hodnocena jako stabilizovaná.

Při osobní konzultaci v měsíci červenci 2012 doložil daňové přiznání, sdělil, že má práci zajištěnou, naopak začal mít obavy o práci své partnerky. Společně zvažují, že půjdou žít a pracovat do Prahy. Navštívil bratra ve věznici, vyslovil obavy o další bratrův život.

Tíživou situaci bratra považuje za velmi silnou motivaci k tomu, aby sám v budoucnu vedl řádný život.

Rovněž při osobní konzultaci v měsíci říjnu 2012 sdělil Jiří, že partnerka skončí ve svém zaměstnání, jako absolventka Hotelové školy však zvažuje provozování restaurace. Sám má práci, která jej baví. Jiří má velkou oporu ve své partnerce. Plně si uvědomuje realitu, jeho zájem o stabilizaci svého života je upřímný a reálný. Je rozhodnut splnit plán dohledu a obstát ve zkušební lhůtě. Ze zpráv Policie ČR bylo opakovaně zjištěno, že proti Jiřímu není vedeno trestní stíhání.

Z uvedených skutečností je tedy zřejmé, že probační dohled jednoznačně splnil svůj účel. Pan Jiří projevil snahu řešit po podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody svoji životní situaci, projevil zájem nahradit škodu, kterou svým jednáním způsobil. Pozitivně lze hodnotit, kterak ocenil pomoc, která mu byla na středisku PMS poskytována.

Případ č. 4

Případ probačního dohledu

Jiří, 30 roků, vyučený stolař, svobodný, nezaměstnaný, z předchozího vztahu má však dceru, která žije s matkou v Brně, sám má trvalé bydliště na okrese Vyškov, nyní žije s rozvedenou matkou na okrese Třebíč, s otcem není v kontaktu vůbec. V rejstříku trestů má dva záznamy. V roce 2010 byl odsouzen ze spáchání trestného činu zanedbání povinné výživy k trestu odnětí svobody v trvání 4 měsíce, přičemž výkon trestu byl podmíněně odložen na zkušební dobu 18 měsíců. V roce 2011 však byl odsouzen pro stejný trestný čin k trestu odnětí svobody v trvání 12 měsíců a pro výkon trestu byl zařazen do věznice s dozorem. Trestná činnost spočívala v tom, že po dobu 7 měsíců neplnil vyživovací povinnost na svou dceru, na jejíž výživu dlužil 9 500 Kč.

Po odpykání poloviny trestu odnětí svobody rozhodl Okresní soud Znojmo o podmíněném propuštění odsouzeného Jiřího, současně nad Jiřím vyslovil dohled, zkušební dobu stanovil na dobu 3 let. Jiřímu bylo dále uloženo, aby v rámci tohoto dohledu vykonal obecně prospěšné práce ve výměře 80 hodin. Jiřímu bylo rozhodnutím soudu uloženo spolupracovat s PMS, aktivně vyhledávat zaměstnání a podle svých sil zaplatit dlužné výživné. Dne 30. 1. 2012 soud pověřil výkonem probačních činností středisko PMS

v Třebíči. Ze zprávy z věznice pracovník PMS zjistil, že žádost Jiřího o podmíněné propuštění odborná komise doporučila, neboť odsouzený byl hodnocen jako klidný, vyrovnaný a nekonfliktní odsouzený.

Jiří se na středisko PMS dostavil na základě pozvánky dne 14. 2. 2012. Zde uvedl, že jako vyučený stolař měl živnostenský list, živnost ovšem pozastavil. Aktuálně je bez příjmu. O zaměstnání se však zajímá, má příliš nástupu 1. 3. 2013. Výživné na dceru neplatí, navíc dluží více než 150 000 Kč na sociálním a zdravotním pojištění. Obecně prospěšné práce by chtěl vykonat v Náměšti nad oslavou, kde bydlí u matky, a má zde současnou přítelkyni, která studuje střední odborné učiliště. Pracovníkem PMS byl poučen o podmínkách výkonu dohledu, toto poučení vzal na vědomí a stvrdil je svým podpisem.

Na další stanovenou schůzku se nedostavil, dostavil se až 23. 3. 2012, jeho důvod nedostavení se na schůzku uvedl, že neměl peníze na cestu. V jeho osobních poměrech se nic nezměnilo, zaměstnání nemá, nemá ani příjem, proto neplní vyživovací povinnost. S matkou své dcery je údajně dohodnut na formě placení i splátek. Z další určené schůzky se opět omluvil, dostavil se až 30. 4. 2012, dokladoval, že od 2. 4. 2012 pracuje. Výživné však neplatí. Uvažuje, že svoji situaci bude řešit vycestováním do Austrálie. Výkon trestu obecně prospěšných prací rovněž nezačal, přislíbil však, že se odpoledne zastaví na městském úřadě a dohodne se na zahájení výkonu trestu. Na další schůzky se opět nedostavoval, proto mu byla 6. 6. 2012 zaslána výzva, aby se dostavil 14. 6. 2012 s tím, že v případě, že se nedostaví, bude následovat upozornění soudu. Následovaly telefonáty bývalé partnerky Jiřího, z nichž vyplynulo, že Jiří neplatí výživné, na kterém dluží 76 000 Kč. Proto podává trestní oznámení. Žena sdělila, že se dozvěděla, že se bývalý partner popral a údajně leží v nemocnici. 14. 6. 2012 byl informován soudce, že odsouzený neplní podmínky dohledu. Již následující den telefonicky opět oznámila bývalá partnerka, že Jiří přislíbil, že si vypůjčí peníze a dluh na výživném vyrovná, poté se zřekne dcery, výživné však bude platit. Na další konzultace se Jiří nedostavil, formou SMS sice požádal o stanovení nového termínu, nicméně ani v tomto termínu se nedostavoval, pokusy o telefonickou komunikaci ze strany pracovníka PMS nebyly úspěšné, neboť Jiří telefon nebral. Z toho důvodu byl Okresní soud opětovně informován o neplnění podmínek dohledu. Soudce pak na 22. srpna 2012 stanovil veřejné zasedání, v němž mělo být rozhodnuto o případném výkonu zbytku trestu odnětí svobody.

Dne 6. 8. 2012 Jiří telefonicky požádal o stanovení nového termínu konzultace. Svoji dřívější nečinnost omlouval osobními problémy, nyní žije opět u přítelkyně. Je si vědom toho, že je nařízené jednání u soudu, je si vědom nebezpečí, že bude nucen vykonat zbytek trestu. Na středisko PMS se dostavil 15. 8. 2012, svoji nečinnost opět omlouval krizovým obdobím, kdy hodlal vycestovat. Práci, kterou měl, již dříve ukončil, protože si nerozuměl s nadřízeným. Na ÚP veden není, příjem nemá, dluh na výživném narůstá, pro neplnění vyživovací povinnosti je opětovně trestně stíhán. Trest obecně prospěšných prací nezačal. Na další konzultaci se dostavil až 10. 9. 2012, osobní situace se nezměnila, na ÚP stále veden není. Jiří byl poučen o výkonu trestu OPP, podmínky výkonu tohoto trestu s ním byly projednány s tím, že nastoupí dne 12. 9. 2012. Tento den však telefonicky ověřeno, že výkon trestu OPP nenastoupil. Teprve dne 17. 9. 2012 zahájil výkon trestu OPP, odpracoval však pouze 5 hodin. Ze zprávy Policie ČR bylo zjištěno, že dne 24. 9. 2012 byl Jiří obviněn z přečinu výtržnictví a zločinu těžkého ublížení na zdraví ve stádiu pokusu, protože v baru v Náměšti nad Oslavou udeřil pivní lahví do obličeje dalšího muže. Dne 12. 10. 2012 oznámila současná přítelkyně Jiřího, že na něj podala trestní oznámení, protože ji fyzicky napadl. O tom, že Jiří neplní podmínky dohledu, byl dne 15. 10. 2012 opětovně informován soud. Ten pak 19. 11. 2012 vydal unesení, v němž konstatuje, že se podmíněně propuštěný neosvědčil a vykoná zbývající trest odnětí svobody.

Dílčí závěr:

Na uvedených skutečných případech klientů PMS jsem se snažila dokumentovat konkrétní činnost PMS v práci s klientem. Tato práce spočívá nejen v pomoci, podpoře a motivaci klienta k vedení řádného života a dodržování stanovených povinností, ale zejména v jeho kontrole. Nedílnou součástí sociální práce je i participace poškozeného.

V oblasti mediace jsem záměrně volila případy, jež lze označit jako pozitivní, tedy ty, kde klient skutečně využil šance, která mu byla nabídnuta a součinností s PMS a na základě jeho aktivního přístupu bylo možno využít odklonu v trestním řízení, tady i stanovení zkušební doby pro obviněného a poškozený se v relativně krátkém čase dočkal odčinění vzniklé újmy – případy 1 a 2.

V případě č. 3 jsem dokumentovala význam pomoci a podpory propojené s kontrolou v rámci realizace dohledu, kdy jde často o dlouhodobou spolupráci probačního pracovníka s klientem, kterou lze označit jako doprovázení a někdy i o budování vztahu na bázi důvěry, která je základním fundamentem sociální práce.

Poslední případ dokumentuje skutečnost, že ne vždy odsouzený této nabídnuté šance využije. Následky si potom nese jedině on sám.

Společným rysem všech čtyř předložených případů je tedy maximální snaha pracovníků PMS o integraci pachatele, participaci poškozeného a ochranu společnosti.

5.3 Vztah studovaného oboru ke zvolenému tématu

V odborné literatuře se můžeme setkat s různým pojetím obsahu sociální pedagogiky. Podle některých autorů se sociální pedagogika zaměřuje na každodenní život jedince, na zvládání obtížných životních situací, do nichž se jedinci bez ohledu na věk dostávají. Sociálně patologický jev jako je kriminalita, která zasahuje do života pachatele i oběti, takovou situací bezesporu je.⁸¹

Sociální pedagogika nabízí celou řadu metod sociálně výchovné práce, které lze efektivně využít v oblasti restorativní justice. Jedná se například o metodu kompenzace nevhodných podnětů, kdy soud může u celé řady alternativních postupů například uložit, aby se pachatel podrobil vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy, a to i u osob již dospělých, které se však svým věkem blíží věku mladistvých.

V oblasti soudnictví ve věcech mládeže jsou to pak probační a resocializační programy, jež mohou být jedním z možných výchovných opatření, které lze podle zákona uložit mladistvým. Tyto programy prochází poměrně přísným akreditačním řízením na Ministerstvu spravedlnosti ČR.

V Třebíči funguje od roku 2006 probační program MOST, jehož realizátorem je Oblastní Charita Třebíč – K Centrum NOE. V tomto probačním programu jde o dlouhodobou práci s klienty, jejíž součástí je i přemýšlení o trestné činnosti klienta. Cílem probačního programu je pozitivně působit na klienta, vést ho k řádnému způsobu života a měnit negativní vzorce chování výchovy. Sociální práce a psychoterapie pomáhá klientům odstranit příčiny, které ho přivedly do konfliktu se společností. Program usiluje o rozvoj sociálních dovedností a to s různým omezením v běžném způsobu života. Důvodem omezení je, aby se klient vyhnul chování, které porušovalo zákon, k podpoře jeho vhodného sociálního zázemí a k urovnání vztahů mezi ním a poškozeným. Během probačního programu jsou poskytovány následující služby: výchovně-vzdělávací aktivity zaměřené na nápravu vztahově-postojových vlastností osobnosti, sociální práce, sociální výcvik, sociální poradenství, odborné psychologické poradenství, psychoterapie párová, rodinná, individuální, nácvik sociálních dovedností v terénu. Absolvování tohoto programu

⁸¹ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 48.

dává šanci klientům k opětovnému začlenění do společnosti a přispívá ke snížení recidivy. A právě v probačních programech lze využít základu, který je součástí přípravy sociálních pedagogů – širokého záběru od právních disciplín přes pedagogiku a psychologii až k sociální práci.⁸²

Podobně spatřuji tento přesah při využívání metody mediace, která je sama o sobě jednou z hlavních činností pracovníků PMS. Tato metoda se snaží vést pachatele k odpovědnosti za spáchaný delikt, směřuje jej k dodržování pozitivního chování, k usmíření s obětí trestného činu a k úvahám o vlastní budoucnosti.⁸³

Posláním a cílem pracovníků probační a mediační služby je tedy sociální práce s lidmi, do jejichž života zasáhl trestný čin. Někdy bývá jejich činnost označována za sociální práci v trestní justici. Sociální práce je obor, který má k sociální pedagogice velmi blízko. Jde o obor, jenž se zaměřuje na aktivity, kterými předchází nebo řeší problémy jedinců s cílem zlepšovat kvalitu jejich života, v našem konkrétním případě jde o pomoc a podporu klientům PMS a u pachatelů trestné činnosti samozřejmě spojenou i s jejich další kontrolou. Je nepochybné, že metody sociálně výchovné práce budou postupem času nabývat na významu.

⁸² *Probační program MOST* [online], © 2013 [cit. 2013-03-29] Dostupné z: <http://trebic.charita.cz/strediska/probacni-program-most>

⁸³ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 183.

ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce bylo představit Probační a mediační službu a její roli při naplňování cílů restorativní justice. Restorativní principy se postupně prosazují do naší trestní justice, kdy se alternativní tresty a opatření a i procesně právní alternativy staly trvalou součástí našich trestních kodexů – trestního zákoníku a trestního řádu.

Probační a mediační služba ČR se stala respektovaným partnerem pro orgány činné v trestním řízení.

Vlastní uplatňování restorativních principů v praxi však závisí na tom, jak jednotliví soudci, státní zástupci ale i policisté přijmou a využijí těchto postupů ve své práci, jak se tyto principy projeví v jejich rozhodování.

Bohužel se domnívám, že jde o dlouhou a nesnadnou cestu, kdy překonání zakořeněných retributivních stereotypů bude stát ještě mnoho sil. Příslibem mohou být osvícení soudci a státní zástupci i policejní komisaři, kteří již dnes uvádějí restorativní principy v život za součinnosti s PMS.

Významným aspektem je bezesporu i hledisko ekonomické, kdy důsledné využívání alternativ v trestním řízení může přinést značnou úsporu v kapitole rozpočtu rezortu spravedlnosti.

Domnívám se, že tato problematika by si zasloužila daleko širší publicitu i v laické veřejnosti především s ohledem na možnosti odškodnění poškozených v trestním řízení, kde PMS může výraznou měrou přispět k odčinění vzniklé újmy.

Restorativní justice je v praxi naplňována činností PMS v přípravném řízení prostřednictvím snahy po urovnání konfliktu vzniklého v souvislosti s trestným činem často za využití mediace. Ve vykonávacím řízení pak celým systémem alternativních trestů a opatření, které jsou označovány jako základní nástroj restorativní justice. Systém alternativních trestů, který nabízí naše trestní právo, zcela vyhovuje, podle mého mínění, potřebám praxe, byť nelze zakrývat, že zavádění některých alternativních trestů do praxe provází značné problémy. Jedná se především o zcela nové tresty, tedy trest domácího vězení a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Oba tyto tresty se staly součástí trestního zákoníku, přestože jejich uvedení v život nebylo příliš dobře

připraveno. U trestu zákazu vstupu spatřuji problém především v tom, že významný podíl při kontrole výkonu tohoto trestu připadá i tak již značně přetížené Policii ČR. U trestu domácího vězení je zřejmě stěžejním problémem neexistence elektronického monitorovacího systému. Ten je zřejmě důvodem, proč je tento trest soudci ukládán omezeně.

Pokusila jsem se ve své BP ukázat, že právě PMS při výkonu všech svých odborných činností sehrává klíčovou roli při zavádění principů restorativní justice do praxe naší trestní spravedlnosti.

Provádí velice náročnou sociální práci v trestní justici, kdy pracuje s delikventy, ale věnuje se intenzivně i poškozeným a obětem trestné činnosti. Mohu tedy konstatovat, že role PMS při naplňování cílů restorativní justice je klíčová a nezastupitelná. PMS je dnes významným činitelem trestní politiky. Domnívám se však, že stejně tak, jak jsou přetíženy orgány činné v trestném řízení, především soudy a Policie ČR, hrozí stejný problém právě u PMS. Značný nápad případů trestné činnosti umožňuje PMS se stávajícím počtem pracovníkům úspěšně zvládat celou agendu jen s velkým nasazením.

O problémech restorativní justice, stejně jako problémech fungování PMS nemá veřejnost žádnou, případně jen velmi malou povědomost. V této problematice se bohužel příliš neorientují ani někteří policisté. Přínos své bakalářské práce pro praxi proto spatřuji v tom, že může být využita jako metodický materiál pro příslušníky Policie ČR a dále jako propagace především restorativní justice a Probační a mediační služby ČR.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Právní předpisy

Česko. Zákon č. 257 ze dne 14. 7. 2000 o Probační a mediační službě a o změně dalších zákonů (Zákon o Probační a mediační službě) ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*, 2000, částka 74, s. 3616-3621.

Československo. Zákon č. 141/1961 ze dne 29. 11. 1961. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů, Československé socialistické republiky*. 1961, částka 66, s. 513-576, ve znění zákona č. 41/2009 Sb., částka 12.

Česko. Zákon č. 40 ze dne 8. 1. 2009. Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 11, s. 354-464. ISSN 1211-1244.

Česko. Zákon č. 218 ze dne 25. 6. 2003. Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže (ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2003, částka 79, s. 4030-4052. ISSN 1211-1244.

Česko. Zákon 209 ze dne 31. 7. 1997. Zákon o poskytnutí peněžité pomoci trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů. In *Sbírka zákonů České republiky*, 1997, částka 74, s. 4478-4480. ISSN 1211-1244.

Česko. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 456 ze dne 11. 12. 2009. Vyhláška o kontrole výkonu trestu domácího vězení. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 145, s. 7451-7452.

Československo. Zákon č. 140 ze dne 29. 11. 1961. Trestní zákon ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1961, částka 65, s. 465-512.

Metodický pokyn Ředitele Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR č. 3/2004, kterým se upravuje postup příslušníků Policie ČR v oblasti součinnosti a spolupráce s Probační a mediační službou ČR.

Metodická příručka č. 1/2009 ředitele ředitelství pořádkové policie Policejního prezidia ČR, kterou se upravuje postup příslušníků Policie ČR v oblasti výkonu alternativního trestu – zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.

Monografie

DOUBRAVOVÁ, D., OUŘEDNÍČKOVÁ, L. et al. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ, 2001. ISBN 80-902998-0-6.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

INCIARDI, A. James. *Trestní spravedlnost*. Přel. Ing. Vladimír Drábek, VICTORIA PUBLISHING, a.s. Praha 1994. 796 s. ISBN 80-85605-30-9.

JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vyd. Praha: LEGES, 2009. 1216 s. ISBN 978-80-87212-22-6.

KARABEC, Z. *Koncept restorativní justice*. In: *Restorativní justice*. Sborník příspěvků a dokumentů. Ed. Z. Karabec. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2003. ISBN 80-7338-021-8.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN-978-80-7367-383-3.

LYON, L. *Historie trestu*. Přel. Pavel Wurm. 1. české vyd. Praha: Svojtka & Co, 2004. 190 s. ISBN 80-7352-021-4.

MATOUŠEK, O., MATULOVÁ, A. et al. *Práce s rizikovou mládeží*. Praha: Portál, 1996. 87 s. ISBN 80-7178-064-2.

MATOUŠEK, O. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. 340 s. ISBN-80-71-78-771-X.

ROZUM, J. *Činnost probační a mediační služby z pohledu restorativní justice*. In: *Restorativní justice*. Sborník příspěvků a dokumentů. Ed. Z. Karabec. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2003.

ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní zákoník I – Komentář*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009. 1287 s. ISBN 978-80-7400-109-3.

ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. 416 s. ISBN 978-80-87212-68-4.

ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., et al. *Probace a mediace (Možnosti řešení trestných činů)*. Praha: Portál, 2010. 216 s. ISBN 978-80-7367-757-2.

VĚTROVEC, V., NEDOROST, L. et al. *Zákon o mediaci a probaci-komentář*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. 115 s. ISBN 80-86432-32-7.

ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: SPJ, 2003. 48 s. ISBN 80-902998-1-4.

Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2009, vydal Úřad vlády ČR, sekretariát rady vlády ČR pro lidská práva, 115 s.

ŽATECKÁ, E. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Ostrava-Přívoz: KEY Publishing, 2007. vydání první, 136 s. ISBN 978-80-87071-55-7.

Články v odborných časopisech:

FOLTÝNOVÁ, L., FOLTÝN, L. Trest domácího vězení z pohledu Probační a mediační služby ČR. *Státní zastupitelství, odborný právníký časopis*. 2011, roč. IX, č. 6, s. 20-24. ISSN1214-3758.

FRANC, P. Několik úvah o schizofrenii české trestní politiky. *Soudce*. 2012, roč. XIV, č. 2, s. 4-5. ISSN 1211-5347.

HORKÁ, K. Věcný záměr nového trestního řádu-odklony a dohadovací řízení. *Státní zastupitelství, odborný právníký časopis*. 2011, roč. IX, č. 3, s. 5-13. ISSN -1214-3758.

KOVÁŘOVÁ, D. Mediace v současné a navrhované právní úpravě. *Státní zastupitelství, odborný právníký časopis*. 2011, roč. IX, č. 9, s. 20-25. ISSN 1214-3758.

KUČERA, P., KINCL, M. Ztratí trest domácího vězení smysl? *Trestní právo*. 2010, roč. XIV, č. 4, s. 3. ISSN 1214-3758.

KYSELA, K., VOLEVECKÝ, P. Trest domácího vězení. *Trestní právo*. 2011, roč. XV, č. 7-8, s. 4-13. ISSN 1211-2860.

NEZKUSIL, J. K problematice alternativ k trestu odnětí svobody. *Trestní právo*. 2009 roč. XIII, č. 7-8, s. 7-8. ISSN 12214-3758.

VANTUCH, P. Podmíněné propuštění z výkonu trestu a možnosti řešení přeplnění věznic. *Trestní právo*. 2012, roč. XVI, č. 2, s. 4-11. ISSN 1211-2860.

Internetové zdroje:

Probační a mediační služba České republiky [online], © 2012 [cit. 2012-11-13].

Dostupné z: <https://www.pmscr.cz>

Probační a mediační služba České republiky [online], © 2013 [cit. 2013-03-14].

Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/verejna-zakazka-elektronicky-monitoring>

Asociace občanských poraden [online], © 2012 [cit. 2012-11-25].

Dostupné z: <https://www.obcanskeporadny.cz/obeti-trestnych-cinu/>

Probační a resocializační programy [online], © 2012 [cit. 2013-03-29].

Dostupné z: <http://www.prostorpro.cz/probacni-a-resocializacni-programy>

Resocializační programy [online], © 2012 [cit. 2013-03-29].

Dostupné z: http://www.auritus.cz/resocializacni_programy

Probační program MOST [online], © 2013 [cit. 2013-03-29]

Dostupné z: <http://trebic.charita.cz/strediska/probacni-program-most>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

- tr. ř.** Trestní řád (zák. č. 141/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- tr. z.** Trestní zákoník (zák. č. 40/2009 Sb. ve znění pozdějších předpisů)
- ZSVM** Zákon o soudnictví ve věcech mládeže (zák. č. 218/2003 Sb. ve znění pozdějších předpisů)
- TZV** Trest zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
- zák. o PMS** Zákon o Probační a mediační službě (zák. č. 257/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- PMS** Probační a mediační služba ČR
- TOS** Trest odnětí svobody
- TDV** Trest domácího vězení
- OPP** Obecně prospěšných prací
- OČTŘ** Orgány činné v trestním řízení

